

www.mladinski-delavec.si
Razvoj modelov neformalnega in formalnega izobraževanja za mladinskega delavca za vključevanje v programe organizacij

Prostočasne (in) participatorne dejavnosti mladih

Avtorica: dr. Metka Kuhar

Kazalo

Uvod	3
Mladi in prosti čas.....	5
Prostočasne dejavnosti mladih v Sloveniji.....	7
Preference mladih glede prostočasnih aktivnosti.....	11
Prosti čas mladih v Sloveniji: sinteza	12
Mladi in participacija	13
Participatorne prakse mladih v Sloveniji	17
Participacija mladih: sinteza	26
Seznam literature in virov.....	28

Uvod

Na mladino bolj kot na ostale družbene skupine vplivajo družbene spremembe. Mladost, posebej adolescenca (ki jo z razvojno-psihološkega vidika lahko umestimo med približno enajstim in devetnajstim letom starosti), je zaradi intenzivnih procesov kognitivnega, emocionalnega, identitetnega in socialnega zorenja že sama po sebi skrajno občutljiva življenjska faza; sodobna mladina pa je v primerjavi s predhodnimi generacijami posebej na udaru, saj odrašča v svet različnih globalnih problemov ter hitro spreminjajočih se socialnih, kulturnih, ekonomskih in ekoloških pogojev in se že zgodaj sooča z zahtevami po čim višji strokovni kvalificiranosti in storilnosti. Svet, v katerega mladi odraščajo, odločilno zaznamuje kulturna globalizacija življenjskih stilov ter potrošništvo. Mladi so izrazito 'ciljani' kot tržna in oglaševalska skupina.

Ravno v tem obdobju naj bi mladi opravili dve ključni razvojni nalogi, in sicer: opredelili svojo vlogo v družbi, v kateri živijo, ter oblikovali lastno identiteto. Obe razvojni nalogi izhajata iz zahtev, ki jih pred mlade postavlja socialno okolje, in sta uresničljivi le v procesu socialnih izmenjav v interakcijah z drugimi ljudmi, skupinami in institucijami, v katere se vključujejo. Šele uveljavitev posamezne osebe v različnih sferah (v družinski, vrstniško-prijateljski, partnerski, izobrazbeni, zaposlitveni, potrošniški, medijski, državljanski oz. politični) naj bi vodila k uspešni družbeni integraciji. Izrazito pomemben del družbene integracije so namreč naslednji prehodi: 1) prehod k ekonomski samostojnosti, 2) k zmožnosti ustvarjanja lastnega intimnega partnerstva in družine, 3) k prostočasni in potrošniški osamosvojitvi in 4) k zmožnosti političnega soodločanja.

Z razkrojem tradicionalnih socialnih omrežij in okolij ima vsak mladostnik danes zgodaj možnost, da najde lastno pot in individualni življenjski stil. Dandanes življenjski poteki niso več standardizirani (z institucionalno določenimi prehodi), temveč so osebne biografije fleksibilne, individualne, z nepredvidljivimi obrati. Za razrešitev razvojnih nalog, za kreativno oblikovanje mladosti in uspešnost pri prehodih so pomembne različne kompetence: ekonomske, kulturne, socialne, državljanske, pa tudi pravne pravice. Zahteve po različnih kompetencah za oblikovanje lastnega življenjskega položaja ter izgradnjo identitete nenehno naraščajo. Kompetence so v dobršni meri področno specifične in se razvijajo na podlagi izkušenj delovanja v različno strukturiranih socialnih interakcijah na različnih področjih družbenega življenja (Scott, 2002). Na vseh področjih – npr. na šolskem področju in pri pripravi na poklic, prijateljskem, partnerskem, potrošniškem, medijskem in političnem – je razvoj teh kompetenc nujen za produktivno spoprijemanje z zahtevami posameznih sfer ter s kriznimi zaostritvami v njih. Ob vse večjih zahtevah okolja po zgodnjem oblikovanju in vodenju lastne biografije vse večji del mladih zaradi manka osebnih ali socialnih virov ne zmore razrešiti kompleksne kombinacije razvojnih nalog na posameznih področjih. Že samo soočanje s protislovji lastnega telesnega in psihičnega razvoja je zahtevno; da ne govorimo o statusni nekonsistentnosti, ki je postala osrednja značilnost mladosti.

Statusna nekonsistentnost, ta paradokсна značilnost sodobne mladine, pomeni, da so mladi na posameznih področjih neodvisni in odvisni hkrati. Na primer, zgodaj razpolagajo z denarjem, a relativno pozno dosežejo finančno neodvisnost; zgodaj opravljajo različna plačana dela, bistveno kasneje, če sploh pa dosežejo polno in stalno zaposlitev; ob zgodnjih seksualnih izkušnjah se znatno pozneje poročijo oz. 'odločijo' za resno zvezo itd. Pravzaprav so tradicionalni vzorci odraščanja povsem preživeli. Iluzijo zgodnjega odraščanja posebej pospešuje potrošniška družba s svojim prostočasnim in medijskim

trgom. Tudi znotraj družine se mladi na različnih področjih zgodaj emancipirajo, na primer pri odločanju o videzu, izhodih, prijateljstvih itn., toda proces osamosvajanja mladih in odvisnost od izvorne družine se podaljšuje v pozna dvajseta ali celo v trideseta leta. Zaradi liberalizacije odnosov med starši in otroki mladi z odraščanjem uživajo ob sobivanju s starši skoraj popolno svobodo in nobenih omejitev. Na področju politične participacije mladi dosežejo volilno pravico s polnoletnostjo, že prej lahko delujejo v šolah in različnih organizacijah, toda njihova politična oz. odločevalska moč je relativno majhna.

Sodobni življenjski pogoji mladim sicer omogočajo številne možnosti delovanja, hkrati pa se od njih zahteva tudi dobršna mera 'samoorganiziranosti'. V procesu odraščanja mladi potrebujejo spodbujanje samostojnosti (in prevzemanja odgovornosti) na eni strani, po drugi strani pa oporo pri obvladovanju zahtev, povezanih z odraščanjem. To vlogo lahko imajo družinski, šolski, prijateljski krogi, pa tudi druge skupine oz. institucije. Od virov, ki jih ima mlada oseba na razpolago, in kompetenc je odvisno, kakšne strategije bo oseba oblikovala. Osebnosti viri, kot so genetska opremljenost, temperament, osebna struktura, kognitivne sposobnosti, so sicer pomembni. Vendar pa k učenju in razvoju kompetenc največ prispevajo socialni konteksti, v katerih so mladostniki v neposrednih interakcijah z drugimi ljudmi, kot so vrstniki, družina, šola in organizacije, ki izvajajo programe pristočasnih dejavnosti. Poleg Na oblikovanje mladostnikove identitete, zlasti socialne, vpliva tudi širši družbeno-zgodovinski, politični in ekonomski kontekst, prek vrednotnih orientacij in ideologij na eni strani ter institucionalnih možnosti vključevanja posameznikov v družbeno okolje na drugi. Za uspešno socializacijo v mladosti je nujno dopolnjevanje vseh teh sistemov. Le tako lahko mladi pridobijo in trenirajo kompetence, ki so ključne v odprtem, negotovem, skomercializiranem in globalno omreženem svetu. Pridobivanje kompetenc je posebej pomembno zato, ker mladost ni več zgolj prehodna faza k odraslosti, zrelosti, ki naj bi se čim prej zaključila, temveč postaja statusna nekonsistentnost, negotovosti, obrati, omejitve avtonomije paradigma vodenja življenja v sodobnih zahodnih družbah.

Tovrstna izhodiščna situacija –emocionalno obremenjujoča statusna nekonsistentnost, pa tudi storilnostno naravnano odraščanje in negotovost glede prihodnosti – igra pomembno vlogo pri artikulaciji interesov sodobne mladine ter vpliva na njihove pristočasne izbire. Raziskave vrednotnih orientacij mladih in življenjskih stilov mladih v Sloveniji v devetdesetih kažejo splošen upad zanimanja mladostnikov za politična in družbena vprašanja in vse višje vrednotenje individualnosti in zasebnosti, kar se izraža skozi pripisovanje pomembnosti vrednotam materialne in socialne varnosti, prijateljstva, medosebnih odnosov, zdravega okolja, kvalitete vsakdanjega življenja (Ule in Kuhar, 2002). Te raziskave kažejo tudi, da so konvencionalne oblike politične participacije med mladimi nizke in v upadanju (Miheljak, 2000; Kuhar, 2003). Skladno s tem postaja vprašanje socializacije mladih za aktivno integracijo v družbo vse bolj izpostavljeno.

Izhajajoč iz navedenih splošnih značilnosti sodobne mladine je osrednji namen tega prispevka analizirati eno izmed življenjskih področij, ki pomembno prispeva k oblikovanju ključnih kompetenc in strategij mladih za uspešno reševanje razvojnih nalog in za uspešno družbeno integracijo. V tem tekstu se bom osredotočila na pristočasne aktivnosti mladi s posebnim poudarkom na njihovi državljanski participaciji in odnos mladih do participacije v širšem smislu.

Tekst temelji na sekundarni analizi podatkov, pri čemer podatke črpam iz različnih virov, zlasti iz dosedanjih študij mladine, ki jih je zlasti v devetdesetih opravljal Center za socialno psihologijo Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani (pod vodstvom Mirjane Ule, npr. raziskava na dijaškem leta 1993

(Ule in Mihelj, 1995); raziskava na vzorcu študentov in študentk Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru leta 1995 (Ule idr., 1996); raziskava na vzorcu osmošolcev in osmošolk leta 1998 (Ule idr., 2000); raziskava na reprezentativnem vzorcu mladih v Sloveniji, starih med 16 in 29 let, leta 2000 (Mihelj, ur., 2002); iz Eurobarometra 2007 – Youth Survey (primerjalne študije mladine v članicah Evropske unije); in iz European Values Survey 1999-2000.

Na tem mestu je relevantno podati informacijo o starostnem zamejevanju obdobja mladosti. Definicija Evropske komisije in Sveta Evrope mladino formalno zamejuje kot starostno obdobje 13-30 let, toda starostne meje adolescence/mladine se od države do države razlikujejo. Zaradi različne zgodovinske tradicije na področju mladinskih politik se ciljne skupine mladinskih struktur in politik zelo razlikujejo med seboj. Nekatere države obravnavajo kot mlade vse ljudi do 25. leta starosti, nekatere se omejujejo na 13- do 25/30-letnike. Mednarodni pravni teksti obravnavajo mlade kot starostno skupino med 15 in 24 let (npr. definicija Organizacije združenih narodov). Razvojno-psihološke in sociološke raziskave prostega časa in življenjskih stilov mladih postavljajo podobne starostne meje za različna obdobja adolescence. Največkrat razlikujejo med pred-adolescenco (10-11 let), zgodnjo (12-13), srednjo (14-15) in pozno adolescenco (16-18) – čeprav tudi tukaj definicije starostnih razredov niso konsenzualno sprejete. Manj soglasja je glede definicij post-adolescenco in mlade odraslosti, pogosto se kot prvo pojmuje študentsko obdobje (19-25 let), kot drugo pa obdobje med 25. in 30. letom, ki se posebej nanaša na mlade, ki so vsaj ekonomsko še vedno odvisni od staršev. V pričujočem prispevku, kjer črparam podatke iz različnih virov, vselej zraven navajam analizirano starostno obdobje. Načeloma pa zaradi podaljševanja mladosti iz različnih dejavnikov (kot so podaljšano šolanje, težave pri iskanju službe in pri zagotovitvi ekonomske neodvisnosti, stanovanjski problemi, pa tudi subjektivno odlašanje z osamosvojitvijo), posebej v Sloveniji (Ule in Kuhar, 2002; Ule in Kuhar, 2003; Ule in Kuhar, 2008), zgornjo starostno mejo pojmuje kot vsaj 30 let.

Mladi in prosti čas

Pregled udejstvovanja mladih, katerih načrtovani ali nenačrtovani rezultat je med drugim pridobivanje kompetenc za uspešno reševanje razvojnih nalog in družbeno integracijo, je področje pristočasnih aktivnosti. To je eno redkih področij, kjer so mladi v že zelo zgodnji starosti v potrošniški vlogi in kjer imajo v primerjavi z drugimi področji relativno visoko avtonomijo. Definiranje prostega časa ni enostavno opravilo, saj ne gre le za čas, ko mladi niso v šoli ali na trgu dela, temveč ga vsakdo definira glede na lastno percepcijo šolskih in službenih zahtev, vsakodnevnih obveznosti, odgovornosti v družini, plačanega dela. Še najpogosteje se ga definira kot nedelovni čas, čas zase, čas za predah, zabavo, umiritev in počitek; čas, ko lahko počneš, kar želiš po lastni izbiri oz. ko se ukvarjaš z aktivnostmi, ki nudijo razvedrilo, sprostitev, socialno in osebno izpolnitev, raznolikost. V prostem času naj bi bili v ospredju osebni motivi in zanimanja, potekalo pa naj bi relativno po prostovoljni izbiri, spontano, sproščeno in naj ne bi bilo ciljno usmerjeno. Socialni pritiski in normativna pričakovanja naj bi bila v prostem času relativno nizka.

Odrasli zaposleni ljudje prosti čas vse pogosteje uporabijo za lastno regeneracijo, za kompenzacijo identitetnih izgub in razreševanje konfliktov, ki nastajajo v drugih sferah življenja, za druženje in vzdrževanje socialnih mrež (Ule, 2000: 62). Ta čas je nujno potreben, da ljudje vzdržijo napetosti v drugih sferah. To velja v veliki meri tudi za mlade, ki še niso zaposleni, saj so zaradi storilnostnih pritiskov šolanja

tudi njihovi horizonti vse bolj raznovrstni, kompetitivni, obremenilni in frenetični. Ravnotežje med prostim in delovnim časom (tudi časom, prebitim v šoli, in časom za pripravo na šolo) se zaradi zahtevnosti in spremenljivosti dela in šolanja vse bolj ruši (npr. večeri in vikendi več niso povsem prosti, dodatno izobraževanje postaja vseživljenjska stalnica).

Prosti čas velja tudi za čas, ko mladi lahko odkrivajo in razvijajo individualna zanimanja, osebno identiteto ter se z eksperimentiranjem preizkušajo v različnih socialnih vlogah. Raziskovalci mladine v Evropi in ZDA so pokazali, da prostočasne možnosti mladim omogočajo razvoj različnih življenjskih stilov in potrošniških vzorcev (Furlong in Cartmel, 1997; Hendry idr., 1996), tudi take, ki nasprotujejo prevladujočim kulturnim vzorcem. Udejstvovanje mladih v prostem času je v preteklosti, zlasti v sedemdesetih, neredko vodilo v nastanek različnih mladinskih skupin in mladinskih subkultur. Prosti čas je pomembno prispeval k osnovanju mladosti kot samostojnega življenjskega obdobja in k družbeno-kulturnemu osamosvajanju mladih, zlasti prek mladinskih subkultur in scen (Ule, 1996). Ule (1996) trdi, mladinske subkulture resnično zaživijo šele v prostem času. V devetdesetih letih so jasno opredeljene mladinske subkulture zamenjale mladinske scene (Ule, 2008: 169). Scene so javna zbirališča mladih, ki se oblikujejo okrog katere ključnih dejavnosti mladi v prostem času, npr. jogging, koncerti posamezne glasbene zvrsti, rave zabave. Vzporedno s pravimi scenami nastajajo psevdo-scene, na primer resničnostni šovi na televiziji ali virtualne scene, prek elektronskih medijev (npr. second life) (prav tam).

Prostočasne dejavnosti pomembno vplivajo na razvoj mladih ravno zato, ker imajo mladi v tem času po navadi več avtonomije kot v drugih dnevnih aktivnostih. Številne empirične študije dokazujejo, da je aktivno preživljanje prostega časa povezano s pozitivnimi razvojnimi rezultati, npr. k boljšemu šolskemu uspehu, prilagodljivosti, boljšemu mentalnemu zdravju (Coatsworth idr., 2005). Te aktivnosti dajejo občutke kompetentnosti in samorealizacije. Bjarnadóttir (2004) na podlagi intervjujev z islandskimi adolescenti in adolescentkami ugotavlja, da prostočasne dejavnosti prispevajo k štirim dimenzijam kompetentnosti: 1) zunanji osebni oz. praktični kompetentnosti (fizično in kognitivno znanje, obvladovanje nečesa konkretnega), 2) notranji osebni oz. emocionalni kompetentnosti (npr. samonadzor), 3) zunanji socialni kompetentnosti (socialne veščine) in 4) notranji osebni kompetentnosti (sposobnost refleksije). Pokazalo se je, da je dosledna prostočasna participacija je tudi preventiva pred kriminalnimi dejanji in depresivnimi razpoloženji (prav tam). Seveda pa določene aktivnosti (npr. obiskovanje lokalov, koncertov, športnih prireditev) vodijo k višjim stopnjam pitja alkohola in delinkventnosti (prav tam). Svet Evrope je tako izdal celo priporočilo, da naj bi javni in zasebni sektor ter nevladne organizacije državljane vzgajale h konstruktivnemu preživljanju prostega časa (Recommendation 1717, 2005).

Preživljanje prostega časa mladih pa je potencialno lahko povezano z različnimi pastmi, na katere opozarja Kuhar (2008). Kot prvo izpostavlja prevlado medijsko usmerjenih in potrošniško oblikovanih pasivnih, nekreativnih prostočasnih vzorcev, torej komercializacijo prostega časa. Sodobna množična kultura spodbuja (oz. celo agresivno posreduje in 'vsiljuje') prostočasne aktivnosti, kot so neselektivno gledanje televizije, nakupovanje, branje lahkega čtiva, obsedenost z igrami, promiskuitetno seksualnost, opijanje – kratka dejavnosti, ki naj bi omogočile "izklop". Mladi navdušeno sprejemajo nove televizijske programe in popularno glasbo. Tovrstno "zabijanje" časa po navadi zgolj pomaga pozabiti vsakodnevne napetosti in stiske ter ne prinaša dolgoročnega zadovoljstva. Če mladi samo absorbirajo pripravljene (komercializirane) vsebine, pri tem niso izvorni in ne razvijajo svojih kreativnih potencialov. Določena količina pasivno preživetega prostega časa seveda ni problematična sama po sebi, saj vsak-

do potrebuje nekaj takega časa za popolno sprostitvev. Problem je, ko se taki vzorci preživljanja časa spremenijo v navado, saj takrat vplivajo na kakovost življenja v celoti: na odnos do dela, družine in življenja nasploh (Ule, 2000: 68). Take oblike najmanj prispevajo k ugodni samopodobi. Tudi nekdanje oblike protestnih mladinskih subkultur so se spremenile v komercialne modne stile, niso pa jih nadomestile nove (iskrene, kritične) oblike protestnih subkultur, zaradi česar je kritičen in reflektiran odziv mladih na zniževanje možnosti in gotovosti omejen na sfero zasebnosti (Ule, 2008: 169).

Kot drugo, komercializacija prostočasnih aktivnosti ustvarja dodatne socialne neenakosti in izključenosti (Kuhar, 2008). Številne industrije nenehno proizvajajo izdelke, storitve, dejavnosti, s katerimi želijo napolniti prosti čas mladih. Tudi zametki novih stilov (npr. glasbenih) se takoj skomercializirajo. Z modnimi stili, elektroniko itd. vzdržuje potrošniška družba nadzor nad prostim časom mladih. Ker mladi v sodobnosti razpolagajo z znatnim deležem družinskega proračuna, si lahko sestavijo prostočasne biografije po lastni izbiri (Zeijl idr., 2001). Tisti, ki pa si zaradi slabega materialnega stanja različnih prostočasnih izdelkov in aktivnosti ne morejo privoščiti (npr. obiska kino predstav, lokalov, vodene telovadbe, novih računalniških tehnologij itd.), se pogosto počutijo prikrajšani. Mladi iz višjeslojevskih družin imajo več možnosti, da izkoristijo poučne izkušnje, katere nudijo številne prostočasne dejavnosti, zlasti organizirane. Poleg tega se lahko bolje izurijo v obvladovanju sodobnih informacijsko komunikacijskih tehnologij, kar je v zadnjih desetletjih pomemben del neformalnega učenja.

Tretja past (Kuhar, 2008) je tendenca k strateški »izrabi« oz. "koriščenju" prostega časa za pridobivanje različnih kompetenc, certifikatov, namensko oblikovanje telesa itd. – vse te dejavnosti naj bi prispevale k boljšemu socialnemu položaju oz. k večji kompetitivnosti na številnih področjih. Če postanejo prostočasne dejavnosti podobne učnim uram, se prostočasna sfera ne loči od drugih sfer; čas, ki naj bi pomagal "napolniti baterije", postaja storilnostno naravnan in vir stresa namesto oddiha. Bolj kot naj bi prosti čas pomembno sodoločal življenjske priložnosti mlade osebe v prihodnosti, v slabšem položaju so mladi, katerim starši ne morejo nuditi primerljivo količino časa, denarja in energije oz. katerih starši zaradi pomanjkanja finančnega in kulturnega kapitala nimajo izoblikovane predstave o prostočasnih dejavnosti svojih otrok. Prostočasni kapital mladih iz nižjih družbenih slojev je tako nižji (Zeijl idr., 2001: 381).

Prostočasne dejavnosti mladih v Sloveniji

Mladi niso homogena skupina, zato so med njimi precejšnje razlike (med drugim tudi) v načinih preživljanja prostega časa. Na prostočasne dejavnosti vplivajo raznovrstni dejavniki, kot so motivacija, potrebe, kompetentnost, starost, spol, družbeni sloj, kupna moč, mobilnost, legalne in starševske omejitve itd. Različne študije so prostočasne dejavnosti mladih skušale strukturirati s pomočjo faktorske analize, ki lahko pokaže strukturiranost prostega časa po neodvisnih dimenzijah. Raziskava na vzorcu 13- do 20-letnih Britancev (Hendry idr., 1996: 43) je, na primer, izpostavila naslednje dimenzije preživljanja prostega časa: 1) aktivno ukvarjanje s športom in drugimi organiziranimi aktivnostmi, 2) uporaba športnih možnosti v soseski (npr. košarkaškega igrišča), 3) obiskovanje lokalov in konzumiranje alkohola, 4) obiskovanje prijateljev, obiski prijateljev, 5) udeležba na različnih prizoriščih mladinsko usmerjene kulture (npr. disko in glasbeni klubi), 6) pasivno spremljanje športa, 7) obiskovanje kina in zabavnih prireditvev, 8) postopanje po cesti. Ule (1995) pa je z raziskavo na srednješolski mladini v Sloveniji prišla do

naslednje konfiguracije faktorskega prostora: 1) druženje, pogovori z vrstniki, 2) glasbeno-umetniška ustvarjalnost mladih, 3) pisna in bralna produkcija mladih, 4) prosti čas s starši in sorodniki, 5) ukvarjanje s športom, 6) lenarjenje, 7) delo na računalniku in gledanje informativnih oddaj na televiziji.

Raziskave na različnih vzorcih mladih v Sloveniji kažejo, da največ mladih preživlja relativno največji delež prostega časa s prijatelji oz. prijateljicami in partnerji oz. partnerkami (glej npr. Ule in Mihelj, 1995; Ule idr., 1996; Ule idr., 2000; Ule in Kuhar, 2002; Ule in Rener, 1998; Gril, 2004; Žavbi in Vipavc Brvar, 2004)¹. Naštete raziskave na splošno kažejo, da so med najpogostejšimi pristočasnimi dejavnostmi različnih starostnih kategorij mladih in iz mladih iz različnih okolij (slovenskega na splošno in ljubljanskega oz. ljubljanskega z okolico) še gledanje televizije, poslušanje glasbe, pa tudi ukvarjanje s športom. Precej mladih tudi hodi v kino, gledališče ali na koncerte, na sprehod ali se ukvarjajo z računalnikom.

V nadaljevanju prikazujem (najnovejše in relativno najbolj reprezentativne, obenem pa mednarodno primerljive) podatke o načinih preživljanja prostega časa iz raziskave Eurobarometer 2007 – Youth Survey, ki je bila leta 2007 izvedena v vseh državah članicah Evropske unije na reprezentativnem vzorcu mladih med 15. in 30. letom. V poročilu te raziskave so izračuni korelacij po različnih socialno-demografskih spremenljivkah, npr. starosti, spolu, izobrazbi, stopnji urbanizacije, vrsti zaposlitve – toda za vse članice Evropske unije skupaj. Posebej relevantne korelacije na kratko povzemamo.

Najpogostejša dejavnost mladih v Sloveniji po tej anketi je sprehajanje/vožnja s kolesom/ukvarjanje s športom – skoraj dve tretjini mladih to redno počneta v svojem prostem času. Pri tej aktivnosti mladi v Sloveniji presegajo povprečje v EU15, sploh pa povprečje v kasneje priključenih, pretežno post-socialističnih 12, kar verjetno priča o slovenski uveljavljeni praksi prebivanja prostega časa v naravi, kar omogočajo geografske danosti. Četrtnina mladih v Sloveniji se v prostem času pogosto družijo s prijatelji, kar je redkeje kot kažeta povprečji ostalih držav. Skoraj toliko jih v prostem času uporablja internet/igra video igrice in bere – glede pogostosti teh dveh aktivnosti se Slovenija v povprečju bistveno ne razlikuje od ostalih držav. Skoraj petina mladih pri nas pogosto gleda televizijo, kar je praktično enako povprečju EU15 in nekoliko nižje od povprečja NM12. Primerjalno manj mladih Slovencev (glede na druge našete dejavnosti in glede na povprečji ostalih držav) pa pogosto hodi v kino/gledališče/na koncert ali posluša glasbo. Mladi v Sloveniji v povprečju pogosteje kot njihovi vrstniki v drugih evropskih državah igrajo inštrument. V Sloveniji je primerjalno gledano zelo nizek odstotek mladih, ki v prostem času nakupujejo (1,4%), a relativno visok odstotek mladih – zlasti glede na povprečje EU15 – ki v prostem času pomagajo pri domačih opravilih. Plačano delo opravlja v prostem času po teh podatkih tudi relativno malo 15- do 130-letnikov, tako v Sloveniji, kot v EU15 in NMS12 (pod 5%). Dodati je smiselno, da raziskava na vzorcu študentov v Sloveniji (Ule idr., 2008) kaže, da si vsaj v času študija kar 65% študentov vsaj del denarja služi prek študentskega servisa, kar pomeni, da jih kar precejšen delež v prostem času dela za denar.

Posebej velja izpostaviti nizko pristočasno sodelovanje mladih v prostovoljnem ali skupnostnem delu. Tako podatki za Slovenijo, kakor tudi povprečji držav kažejo na nizek odstotek mladih, ki v prostem času sodelujejo v prostovoljnem oz. skupnostnem delu (okrog 1%). Te dejavnosti bomo posebej obravnavali v poglavju o participatornih dejavnostih.

¹ Raziskave so bile opravljene na naslednjih vzorcih: na dijaškem leta 1993 (Ule in Mihelj, 1995); na vzorcu študentov in študentk Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru leta 1995 (Ule idr., 1996); leta 1998 na vzorcu učencev osmih razredov osnovnih šol (Ule idr., 2000), leta 2000 na reprezentativnem vzorcu mladih v Sloveniji, starih med 16 in 29 let (Ule in Kuhar, 2002); na učencih osmih razredov in drugih letnikov ljubljanske občine (Rener in Ule, 1998); na vzorcu ljubljanske mladine med 12 in 26 let (Gril, 2004) in med 12- do 17-letnimi mladimi iz Ljubljane z okolico (Žavbi in Vipavc Brvar, 2004).

Tabela 1

Prostočasne aktivnosti 15- do 30-letnikov (*Kaj redno počenjaš v svojem prostem času? Odgovori v %*)

	EU15	NMS12 ²	Slovenija
Skupni numerus vzorca ³	11770	7855	500
Berem	24,7	26	22,2
Grem v kino, v gledališče ali na koncert	17,2	10,6	4,9
Gledam televizijo	17,2	24,4	17,8
Poslušam glasbo	15,6	21,9	9,6
Grem nakupovat	7,2	5,2	1,4
Uporabljam internet, igram video-igrice	19	27,3	23,1
Se sprehajam, vozim se s kolesom, ukvarjam se s športom	46,9	37,9	61,6
Dobim se s prijatelji, grem plesat, grem na pijačo, ven jest	41,4	33,8	24,6
Igram inštrument	4,1	2,5	6,3
Sodelujem v prostovoljnem ali skupnostnem delu	2,1	1,1	1
Pomagam pri domačih opravilih	8,1	16,1	16,9
Opravljam plačano delo	3,3	4,4	3,3
Drugo	20	17,5	18,7

Vir: Eurobarometer 2007 – Youth Survey²³

9

Agregatni podatki iz vseh evropskih držav iz iste raziskave (Eurobarometer 2007)⁴ kažejo, da na način preživljanja prostega časa statistično najbolj značilno vplivata spol in starost anketiranih. Dejavnosti, s katerimi se ukvarja znatno večji delež anketirank kot anketirancev, sta zlasti branje in pomoč doma. Obratno, torej večji delež anketirancev, se ukvarja s športom ali računalnikom. Očitno se prostočasne dejavnosti delijo na tradicionalistično bolj ženske in bolj moške.

Podatki Eurobarometra 2007 kažejo tudi, da s starostjo upada delež tistih, ki se v prostem času družijo s prijatelji, se ukvarjajo z računalnikom in poslušajo glasbo; narašča pa delež mladih, ki v prostem času berejo, obiskujejo kino, gledališče, hodijo na koncerte in pomagajo pri domačih opravilih. Velikost naselja, kjer živijo (ruralno, manjše mesto ali večje mesto) statistično najbolj vpliva na pogostost obiskovanja kina, gledališča ali koncertov. Razumljivo je, da mladi iz večjih urbanih krajev pogosteje hodijo na tovrstne kulturne prireditve, saj jim mestna infrastruktura to omogoča. Mladi iz urbanih okoljih v povprečju pogosteje poslušajo glasbo, berejo in se družijo s prijatelji/gredo na pijačo/ven jest; mladi iz ruralnih okolij pa pogosteje pomagajo pri domačih opravilih. Na način preživljanja prostega časa pomembno vpliva še stopnja izobraženosti. Bolj izobraženi anketirani pogosteje gredo na sprehod, kolesarijo ali se ukvarjajo s športom, več berejo in hodijo v kino, na gledališče ali na koncerte, medtem ko nižje izobraženi pogosteje gledajo televizijo in pomagajo v gospodinjstvu. Statistično značilne razlike

2 NMS je okrajšava za 'new member states' – nove članice Evropske unije, kamor sodijo države Centralne in Vzhodne Evrope, vključno s Slovenijo in zadnjima pridruženima Romunijo in Bolgarijo.

3 Numerus vzorca je enak tudi pri vseh naslednjih vprašanjih, ki jih povzemamo iz raziskave Eurobarometer 2007 – Youth Survey.

4 V poročilu ni tovrstnih izračunov za posamezne države, baza podatkov za Slovenijo pa tudi ni prosto dostopna.

so tudi glede na vrsto zaposlitve – med zaposlenimi mladimi uslužbenci in samozaposleni mladi v povprečju pogosteje berejo in hodijo v kino/gledališče/na koncerte kot manualni delavci.

Posebej velja izpostaviti tudi raziskavo o prostem času mladih v Ljubljani (Gril, 2004; Gril,), zlasti zaradi podatkov o preživljanju prostega časa med različnimi starostnimi skupinami in (izobraževalnimi oz. delovnimi) statusi mladih. A. Gril je na vzorcu 2000 mladostnikov od 12 do 26 let izvedla anketo z vprašanji pretežno odrtega tipa. Čeprav je bila raziskava izvedena v Ljubljani, veljajo nekateri zaključki verjetno tudi za druga, zlasti urbana naselja. Analiza odgovorov kaže, da z naraščajočo starostjo upada vključevanje mladostnikov v organizirane pristočasne dejavnosti. Le šestina mlajših mladostnikov, osnovnošolcev, ne obiskuje nobenega krožka (17,4%). Ostali osnovnošolci povprečno obiskujejo po dva krožka, od tega najpogosteje tuji jezik. Sledijo košarka, verouk, ples, glasbena šola, odbojka, pevski zbor in nogomet. Sodelovanje v organiziranih dejavnostih pade ob prehodu iz osnovne v srednjo šolo. Obenem je ponudba krožkov na osnovnih šolah večja kot na srednjih.

Več kot dve petini srednjih mladostnikov, srednješolcev (44,2%) ne obiskuje nobenega krožka ali druge organizirane pristočasne dejavnosti. Ostali srednješolci povprečno obiskujejo en krožek do dva (srednja vrednost je 1,47). Približno osmina srednješolcev hodi na fitnes ali aerobiko. Enak delež jih je vključenih v glasbeno skupino ali pevski zbor. Nekoliko manj se jih, kot izvenšolsko dejavnost, uči tuji jezik. Med starejšimi mladostniki jih skoraj dve petini (38,7%) ne obiskuje nobene organizirane pristočasne dejavnosti. Ostali povprečno obiskujejo eno do dve organizirani dejavnosti (povprečje znaša 1,40). Četrtnina starejših mladostnikov obiskuje fitnes ali aerobiko, šestina jih dela kot prostovoljci, osmina jih pleše. Nekoliko manj kot desetina jih je vključenih v glasbeno skupino ali pevski zbor, tak delež jih deluje tudi v raznih društvih. Ostalih organiziranih dejavnosti ali krožkov se starejši mladostniki udeležujejo v manj kot 6% primerov (prav tam, 7).

Ta analiza potrjuje, da se mladi vseh starosti v prostem času najpogosteje ukvarjajo s športom, poslušajo glasbo in gledajo televizijo ter se družijo s prijatelji. Iz mlajšega v srednje mladostništvo se povečuje delež časa, ki ga mladostniki preživijo s prijatelji, zmanjša pa se delež časa, ki ga preživijo z družino. Delež samostojno preživetega prostega časa se s starostjo mladostnikov ne spreminja. To kaže, da postajajo s starostjo prijatelji vse pomembnejši (prav tam, 9). Mladostniki vseh starostnih skupin se s prijatelji večinoma pogovarjajo, šalijo, se družijo, se zabavajo in se predajajo užitek (ob pijači, cigaretah, drogah). Skupaj s prijatelji hodijo v kino, na šport, po lokalih, na sprehode ali pohajkujejo po mestu. Skupaj se tudi igrajo in ustvarjajo (prav tam, 10).

Krog dve tretjini ljubljanske mladine je po tej raziskavi vključene v organizacije z različno pristočasno ponudbo (zlasti športno) oz. obiskujejo krožke. Relativno manj pogosto je obiskovanje kulturnih prireditvev, umetniškega ustvarjanja, pristočasno branje itd.. Na način preživljanja prostega časa med drugim pomembno vplivajo spol, starost, kraj bivanja, status (npr. študentski, brezposelnost). Ob omenjenih najpogostejših načinih preživljanja prostega časa, ki se glede na te spremenljivke bistveno ne razlikujejo, se druge pristočasne dejavnosti se delijo na bolj moške (šport, ukvarjanje z računalnikom) in bolj ženske (nakupovanje, branje, ples, pomoč doma). S starostjo je nižji delež tistih, ki so vključeni v organizirane pristočasne dejavnosti, več jih obiskuje kulturne prireditve. Obiskovanje kina, gledališča, koncertov itd. je pogostejše tudi med mladimi iz večjih urbanih središč in med študenti. Slednji aktivneje preživljajo prosti čas od preostale mlade populacije. Ravno nasprotno pa so brezposelni najmanj aktivni v prostem času.

Preference mladih glede prostočasnih aktivnosti

Ule in Rener (1998) sta z anketo med ljubljanskimi učenci osmih razredov osnovnih šol in drugih letnikov različnih srednjih šol ugotavljali, kakšen je razkorak med dejanskimi prostočasnimi aktivnostmi mladih in želenimi dejavnostmi. Anketirani so morali sami napisati eno dejavnost, s katero se v prostem času največ ukvarjajo, in eno dejavnost, s katero bi se ukvarjali, če bi imeli možnosti. Odgovori mladih so bili presenetljivi – avtorici večjega razkoraka med obstoječim in zaželenim nista detektirali pri nobeni dejavnosti, razen pri ukvarjanju z ekstremnimi športi. To željo interpretirata kot “fantazijski adrenalinski izlet” (prav tam, 30-31). Po mnenju Uletove in Renerjeve je malo verjetno, da imajo mladi maksimalne možnosti za realizacijo prostočasnih želja, bolj verjetno je, da je problematična sama artikulacija želje (prav tam). Na vprašanje, katere ovire mladim nasploh onemogočajo, da bi se ukvarjali s tistim, s čimer si želijo, so naštevili zlasti pomanjkanje časa zaradi učenja in domačih nalog ter pomanjkanje denarja (prav tam).

Že omenjena raziskava Grilove (2004) na vzorcu 12- do 26-letne mladine iz Mestne občine Ljubljana kaže, da z naraščajočo starostjo med mladimi narašča nezadovoljstvo s preživljanjem prostega časa, čeprav ostaja pod mejo 5% tudi pri skupini starejših mladostnikov. Mladostniki vseh starosti so večinoma zadovoljni s porabo svojega prostega časa v družini, s prijatelji in samostojno. Mlajši in starejši mladostniki so večinoma zadovoljni tudi s sodelovanjem v klubih in društvih, medtem ko si večina srednjih mladostnikov želi v njih sodelovati več časa. Takega mnenja je tudi okrog 40% mlajših in starejših mladostnikov (prav tam, 9). Tudi pri skupini starejših mladostnikov pa ostaja delež tistih, ki si organiziranih dejavnosti želijo, nekoliko večji od deleža onih, ki si tega ne želijo. Ne glede na starost si mladi v Ljubljani želijo več športa, umetnosti, izletov, potovanj in zabave. Srednji in starejši mladostniki si pogosteje želijo pogosteje obiskovati kulturne prireditve in več javnega dogajanja kot mlajši ter bolj pogrešajo družabne prostore za mladino. Mlajši in srednji mladostniki pogosteje pogrešajo urejena športna igrišča kot starejši. Srednji mladostniki pa si bolj kot drugi dve skupini želijo več lokalov, diskotek ali zabavišč (prav tam, 13, 14). Glede na to, da take želje izraža ljubljanska mladina, lahko sklepamo, da je v manjših mestih zaradi manjše ponudbe še več povpraševanja po teh prostorih.

Kaj pritegne mlade k različnim dejavnostim? Po raziskavah sodeč mlade pritegnejo v prvi vrsti prijatelji ali možnost navezovanja novih stikov. Poleg tega vpliva na to, ali se bodo začeli ukvarjati z dejavnostjo, ocena koristnosti dejavnosti za nadaljnje življenje in da se lahko pri dejavnosti prosto izražajo (Gril, 2004: 9). V raziskavi A. Žavbi in I. Vipavc Brvar pa anketirani 12- do 17-letniki večinoma izjavljajo, da se za organizirano prostočasnno dejavnost odločijo na podlagi splošnega vzdušja, le dobra četrtina se odloča na podlagi skupine ali drugih udeležencev, petina pa na podlagi programa. Način dela, želje staršev, nagrade, vodja krožka ter možnost o soodločanju so po podatkih sodeč manj pomembni dejavniki za vključitev v neko prostočasnno aktivnost (Žavbi in Vipavc Brvar, 2004: 72). V njuni raziskavi so anketiranci podali tudi oceno, kako prostočasne dejavnosti vplivajo na določene vidike njihovega življenja in osebnosti. Dijaki in učenci ocenjujejo, da znanje, ki ga pridobijo v prostočasnih aktivnostih, na šolsko udejstvovanje ne vpliva izrazito. Omenjene dejavnosti najbolj vplivajo na znanje, ki jim pride prav v življenju in na njihovo samozavest, pa tudi na spretnost komuniciranja. Najmanj vpliva pa imajo te dejavnosti po mnenju anketiranih na njihovo kritičnost do sveta.

Prosti čas mladih v Sloveniji: sinteza

V zadnji Eurobarometrični mladinski raziskavi (2007) po pogostosti dejavnosti mladih izstopa športno udeleževanje, sprehajanje, vožnja s kolesom. Ob tem so zelo razširjene in pogoste (po nekaterih drugih raziskavah celo najpogostejše) oblike preživljanja prostega časa mladih v Sloveniji pretežno (vsaj relativno) pasivnega značaja – klepetanje in pohajkovanje s prijatelji, gledanje televizije, poslušanje glasbe. Te oblike pa so omejene na druženje in množično kulturo, torej gre za individualno zasebniški način preživljanja prostega časa. Sicer zlasti osnovnošolci in srednješolci pogosto obiskujejo krožke in so tudi včlanjeni v športne organizacije, toda nasploh so deleži mladih, ki se ukvarjajo z drugimi (nešportnimi) organiziranimi dejavnostmi (npr. učenje inštrumenta) ali s prostovoljnimi ali skupnostnim delom, relativno nizki. Dejavnosti participatorne narave, npr. prostovoljstvo, sodelovanje v organizacijah, obravnavamo posebej v naslednjem delu tega teksta in pri tem iščemo tudi razloge za nizko participatornost mladih.

Raziskave kažejo še, da želje mladih po raznovrstnih in angažiranih prostočasnih dejavnostih niso izrazite. Mladim očitno po eni strani pretežno ustreza manj zahtevno, neangažirano, neustvarjalno, skratka neplodno preživljanje prostega časa. To lahko razumemo kot željo po "odklopu", po regeneraciji zaradi občutkov preobremenjenosti na drugih področjih (predvsem v šoli). Meje lastne družine, prijateljskega kroga in množične kulture se (veliki večini) zdijo najbolj varne. Tovrstna globalna pasivnost krepi socialno in politično marginalizacijo mladih ter njihovo odvisnost od staršev oz. odraslih. Preprečuje jim kreativno pripravo na prihodnost, razvijanje talentov, politično udeleževanje ter jih odmika od psihološke in socialne zrelosti.

Izpostaviti pa velja, da meje med 'zgolj' prostočasnimi in participatornimi dejavnostmi niso jasne. Po navadi sicer obravnavamo aktivnosti, kot so potrošnja, šport, poslušanje glasbe, druženje s prijatelji, skating, kot prostočasne in ne kot participatorne. Vendar pa ukvarjanje s športom v okviru organizacije lahko hitro vodi do prostovoljnega dela, druženje s prijatelji in skating lahko pripelje do konfliktov z avtoritetami ali do izkušeni diskriminiranosti, glasbene preference so neredko povezane z življenjskim stilom, ki obsega socialno-kulturno pozicioniranje in politične orientacije (Walther idr., 2009: 81). Kot trdita Loncle in Munigli (2008 v Walther idr., 2009: 78): vse aktivnosti mladih, ki potekajo v javnosti ali se nanašajo na javno, so potencialno participatorne«.

Po drugi strani je v zadnjem času vse pogostejše v središču pozornosti neformalno učenje, ki se odvija predvsem v prostem času, in ki prispeva k razvijanju aktivnega državljanstva in avtonomije (Chisholm idr. ur., 2005). Neformalni učni konteksti izven šol naj bi bili skorajda tako pomembni kot formalni. Izobraževalni cilji se tudi v mnogih šolah spreminjajo – učenci naj bi se priučili tudi socialnih in življenjskih veščin. Elementa socializacije in osebne razvoja sta postala opazna v kurikulumih in v diskurzu o izobraževanju. Mladim se tudi sugerira, da naj jemljejo mladost kot osebni strateški trening za vstop v konkurenčni svet odraslih. Prostočasne aktivnosti naj bi prispevale k njihovi večji fleksibilnosti, samorefleksiji in sposobnosti obvladovanja konfliktov, obenem pa naj bi v prostem času pridobivali dodatno znanje (od jezikov, dela z računalnikom, do socialnih veščin itd.). Seveda spet velja opozoriti, da v tem pogledu lahko potencialno postane oz. postaja prosti čas zlasti za mlade iz družin z višjim ekonomskim in kulturnim kapitalom (in ambicijami) vnaprej programiran, storilnostno naravn in kot tak stresen. Vendar pa situacije, ki mladim predstavljajo izziv za dodatno učenje, za razvijanje fleksibilnosti in samorefleksijo, niso nujno dodatno obremenilne. In ravno situacij, ki bi krepile različne veščine, znanja, samozavest in refleksijo mladih na zabaven način, primanjkuje.

Mladi in participacija

Vprašanje participacije mladih ima v Evropi pomembno zgodovino, tako na nacionalnih ravneh kakor v kontekstu Evropske unije in Sveta Evrope. V razvoju evropske mladinske politike in celotne evropske politike (npr. v Beli knjigi o mladini) je spodbujanje aktivnega vključevanja mladih v politično, družbeno in kulturno življenje tako v okviru lokalne skupnosti kakor tudi na ravni države in EU pomembna obveza. Participacijo mladih lahko definiramo kot proces, s katerim mladi sonadzirajo in vplivajo na iniciative ter odločitve in vire, ki se jih tičejo (glede na njihove interese in skrbi) – skratka, gre za realne možnosti, ki jih mladi imajo, da vplivajo na svojo življenjsko situacijo v vseh sferah. Na splošno jo razumemo kot vpletenost ljudi v problematiko, ki se jih dotika. V Sloveniji in v evropskem kontekstu participacija poteka v okviru demokratičnih struktur političnih institucij (dnevne politike) in civilne družbe. Poteka lahko prek formalnih institucij ali na različne neformalne načine.

Participacija predstavlja korekcijo socialnodemokratskega modela, kjer je odločanje o ključnih vprašanjih prepuščeno birokratskemu aparatu. Takšna definicija je seveda preširoko zastavljena že samo glede na realne možnosti ljudi za sodelovanje, pa tudi glede na njihovo pripravljenost za tako sodelovanje. Lippmann je že leta 1922 opozoril, da je »napačen ideal« domišljati si, da so volivci kompetentni za vodenje javnih zadev, saj nekateri nimajo časa, zanimanja ali znanja, da bi razumeli potankosti dnevnih problemov.

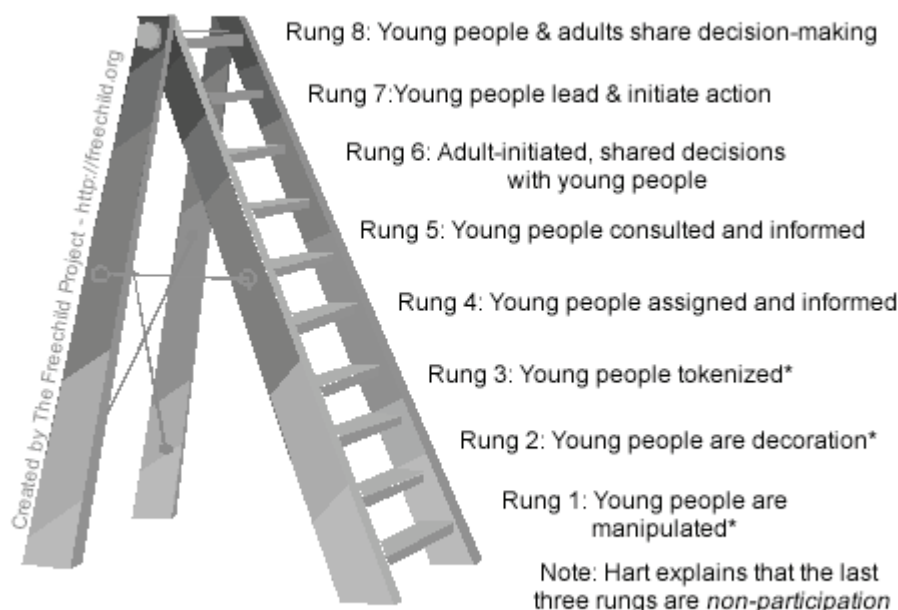
Kot velja za mnogo konceptov v družbenih vedah, je tudi definicija participacije mladih ohlapna in odprta za različne interpretacije, pogosto tudi napačno tolmačenje in zmedo. Participacija obsega različne vrste, načine, stopnje sodelovanja in odločanja, vendar pa se najpogosteje obravnava kot sredstvo za krepitev tradicionalne reprezentativne demokracije. Sega lahko od nesodelovanja prek pasivne vpletenosti do vpliva, partnerstva in samomobilizacije (na primer sodelovanje mladih v različnih projektih in programih). Takih tipologij je veliko; med bolj znanimi je Hartova lestvica participacije – glej Graf 1 (Hart, 1992), ki razlikuje med petimi stopnjami participacije in tremi stopnjami udeležbe mladih v projektih, ki niso participacija. Na najvišji ravni 8 gre za iniciativo mladih in skupne odločitve z odraslimi (mladi imajo ideje, postavijo projekte in povabijo odrasle, da sodelujejo z njimi pri odločanju). Na ravni 7 je iniciativa mladih, pa tudi vodenje (mladi imajo začetno idejo in se odločajo o izvedbi projekta; odrasli so na voljo, a se ne vpletajo). Na ravni 6 je iniciativa odraslih, ki se odločajo skupaj z mladimi (odrasli imajo začetno idejo, a so mladi vključeni v vse korake načrtovanja in izvedbe; njihova mnenja niso le upoštevana, pač pa sodelujejo pri odločitvah). Na ravni 5 so mladi vključeni v svetovanje in informiranje (projekte oblikujejo in izvajajo odrasli, z mladimi se posvetujejo; mladi razumejo proces in njihova mnenja se upošteva). Na ravni 4 gre za pripisano participacijo in informiranje (odrasli odločajo o projektu, mladi so prostovoljci; mladi razumejo projekt in vedo, kdo se odloča in zakaj). V skladu s to delitvijo participacija torej pomeni, da so mladi vključeni v politiko in razvoj programov in v odločitve o tem, kaj se dela. Ravni neparticipacije pa so: simbolična udeležba mladih (raven 3 - mlade se vpraša za mnenje, a nimajo ali imajo zelo malo možnosti, da bi izbrali način izražanja svojih pogledov, ali pa je omejen obseg idej, ki jih lahko izrazijo); dekoracija (raven 2 - mladi so del dogodka, a ne razumejo obravnavnih vprašanj); manipulacija (raven 1 - mladi naredijo ali govorijo, kar jim odrasli sugerirajo, vendar nimajo pravega razumevanja vprašanj; ali pa so mladi vprašani po tem, kaj mislijo, odrasli pa vzamejo le nekaj idej in jim ne povedo, kako lahko vplivajo na končno odločitev).

Graf 1

Lestvica participacije po Hartu (1992)

Roger Hart's Ladder of Young People's Participation

Adapted from Hart, R. (1992). *Children's Participation from Tokenism to Citizenship*.
Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

Participacija ima številne pozitivne učinke (Checkoway in Richards-Schuster, 2002): je legitimna pot razvijanja znanja o socialnih zadevah, pridobivanja zanesljivih informacij za dejanja, ki bi izboljšala skupnost; omogoči prakticiranje lastnih političnih pravic; omogoča mladim, da sodelujejo pri demokratizaciji znanja - pridobivajo znanja iz vsakdanjih izkušenj in od skupin ljudi, ki so v javnosti podreprezentirane in si tako pridobijo znanja, ki jih potrebujejo za kompetentno državljanstvo; pripravi mlade za aktivno participacijo v demokratični družbi - javno vključevanje jih prebudi za pogoje skupnosti, jim omogoči refleksijo o izvoru problemov in jih motivira, da delujejo v civilni družbi; spodbuja socialni razvoj mladih na različne načine, skozi pospeševanje individualnega vključevanja, razvoja njihovih organizacij; in krepi sposobnosti za ustvarjanje sprememb v skupnosti. Soočanje mladostnikov s političnimi vprašanji predstavlja obenem pomemben vidik razumevanja sebe in oblikovanja perspektive razvoja lastne osebnosti.

Zlasti sodelovanje v družbenih organizacijah, ki mladim omogoča aktivno vključevanje v skupnost (npr. skozi prostovoljno delo), spodbuja oblikovanje državljske identitete mladostnikov oz. podobo sebe kot člana širše skupnosti (Sherrod idr., 2006). Poleg tega, da tako sodelovanje mladim omogoča razvoj pripadnosti in občutek povezanosti s skupino (podobno kot vrstniške skupine), jim omogoča sprejemanje odgovornosti za skupno dobro. Kompetence, ki si jih mladi pridobivajo z aktivnim vključevanjem v dejavnosti v skupnosti (gre za t.i. državljske kompetence), deloma sovpadajo s splošnimi socialnimi kompetencami za učinkovito vključevanje v medosebne interakcije, na primer: komunikacij-

ske in socialne veščine, spretnosti reševanja socialnih konfliktov, sposobnost prevzemanja socialne perspektive, medosebno razumevanje, zastavljanje ciljev, odločanje, samozaupanje, interes za druge ljudi in prosocialne norme. Deloma pa so državljanske kompetence specifične in se nanašajo na sposobnosti in spretnosti sodelovanja pri skupinskem delu in reševanja kompleksnih družbenih problemov (analize, vrednotenja, refleksije, sklepanja o političnih in družbenih problemih in vprašanjih), socialna odgovornost, družbena znanja in stališča ter socialne vrednote.

Raziskovalci mladine pogosto opozarjajo na politično apatijo mladih ter na njihovo nezanimanje za politične teme in za sodelovanje v političnih in civilnodružbenih procesih. To se po navadi interpretira kot nezanimanje za kolektivna vprašanja oz. pasivnost glede teh zadev. Videti je, da mladih ne vznemirjajo niti politična vprašanja, ki so zanje eksistenčno relevantna. Upadanje političnega zanimanja med mlado generacijo potencialno predstavlja grožnjo, da se zaradi neudeležbe v strankah, organizacijah, zvezah, društvih spodkopava temelj demokracije. Način, kako mladi ravnajo z osrednjimi družbenimi institucijami, je namreč izjemnega pomena za kulturni in politični razvoj vsake družbe. Identifikacija mladih s političnim sistemom je ključni predpogoj za stabilnost demokracije. Politične predstave in dejanja mladih so pomembna za nadaljnji razvoj politične kulture posamezne države. Kajti pokazatelj demokratične kulture je, če imajo državljani vsaj osnovni interes za politične teme in če so se pripravljene udeleževati političnih procesov, kot so udeležba na volitvah, zborovanjih, javne razprave, sodelovanje v strankah in drugih organizacijah.

Vendar pa so v upadanju zlasti konvencionalne oblike politične participacije (Spanning, 2009). Raziskave kažejo, da večina mladih ne zavrača demokracije per se, temveč predvsem obstoječe strukture in oblike organiziranosti sodobne demokratične države (Hurrelmann, 2007). Tudi način strankarskega delovanja krepi skeptičnost mladih. Skratka, mlade naj bi zaznamoval prej odpor do politikov in strank, kot do politike. Ker mladi ne dojemajo, da jim politiki oz. stranke ponujajo pozitivne vizije prihodnosti, s katerimi bi lahko prebrodili lastne eksistencialne negotovosti, se distanca do politikov oz. strank prenaša tudi na druge organizirane družbene institucije, kot so sindikati in mladinske organizacije (Hurrelmann, 2007). Relativno malo mladih vidi danes znotraj politike in različnih organizacij možnost za delovanje, ki ga bogati in osmišlja (prav tam).

Udejstvovanje mladih ne temelji na občutku obveze do tradicionalnih skupnostnih vezi, temveč na lastnem interesu s ciljem samorazvoja. Seveda pa je lahko v interesu mladih tudi spodbujanje skupnostnega življenja, vendar bi mladi v tem primeru želeli v prvi vrsti razviti svoje kompetence, se zabavati in vzpostavljati stike z drugimi. V tradicionalnih organizacijah in institucijah se angažirajo le tedaj, ko so izpolnjeni ti kriteriji (Hurrelmann, 2007). Skratka, mladim so bližje kratkoročne, ad-hoc oblike participacije, ki so združljive z njihovimi življenjskimi stili in ki so relevantne za njihovo življenje. Zlasti na lokalni ravni so te participatorne dejavnosti pogosto neformalne – ne gre nujno za formalno vključevanje v organizacije ipd. S svojo udeležbo v socialnem življenju pa mladi (lahko) iznajdejo nove oblike participacije.

Vsaj del mladih je vpleten tudi v t.i. »življenjskostilno« politiko oz. politiko »samouresničevanja v reflektivno urejenem okolju« (Giddens, 1991: 214). Pri tem gre zanimanje za posamezne problemske kampanje, kot so okoljski problemi, pravice živali, mirovniška gibanja. Gre za sodelovanje v aktivnostih, ki imajo širšo vizijo socialnih in ekonomskih sprememb v času, v katerem največkrat ni splošne socialne kritike. V zadnjem desetletju se je razvilo veliko število različnih družbenih gibanj, ki največkrat temeljijo na zelo podobnih osnovnih vrednotah. Ta gibanja se najpogosteje vrtijo okrog post-materialistične

filozofije in vizije nove družbe, v kateri bo kapitalistična ekspanzija omejena. Različne skupine skušajo postati grožnja ali vsaj izziv uveljavljenemu političnemu, socialnemu in ekonomskemu redu naprednih kapitalističnih družb. En tip teh gibanj skuša zaščititi naravno in socialno okolje pred zaznamimi grožnjami, zlasti pred grožnjo izgube osebne varnosti in svobode (npr. okoljska, protijedrsko in mirovniška gibanja), drugi tip pa skuša s politizacijo določenih problemov doseči razširjenje socialnih pravic na skupine, ki jih je delovanje države zatiralo (npr. gejevska in feministična gibanja) (Furlong in Cartmel, 1997). Politika nove generacije osvetljuje razpad starih oblik kolektivne identitete, politizacijo »osebnega« in zavrnitev oblik politike, ki temeljijo v starem socialnem redu, ne pa zgolj nezanimanje za politiko *per se* (prav tam: 107; glej tudi Mencin – Čeplak, 2002).

Inglehart (1997) pripisuje tovrstne sodobne politične prioritete predvsem vplivu »post-materialističnih« vrednot v naprednih industrijskih družbah. Inglehartovi argumenti, prikazani s pomočjo obsežnim mednarodnih vrednotnih študij, temeljijo na tezi oz. na t.i. hipotezi pomanjkanja (Inglehart, 1997), po kateri se posamezniki bolj zavzemajo za samouresničitev, ko imajo zadovoljene osnovne potrebe in varnost. Materialistične vrednote so osredščene okrog potrebe po fizičnem obstoju in varnosti, post-materialistične vrednote pa poudarjajo potrebo po pripadnosti, samoizražanju in kakovosti življenja. Inglehartova hipoteza o socializaciji trdi, da imajo mlajše generacije povsem druge vrednotne prioritete kot starejše. Inglehart trdi, da se je povojnim generacijam zdela pomembna ponovna industrializacija in vzpostavitev vojske, pri mladih generacijah pa prihaja zaradi vrednotnega premika do pojava novega tipa politične participacije. Nove oblike participacije naj bi izhajale predvsem iz problemov, povezanih s kakovostjo življenja in z zmanjševanjem razrednih konfliktov. V skladu s to teorijo upada zanimanje za konvencionalno, tradicionalno, v bistvu maskulinizirano obliko političnosti, ki gradi na ki gradi na argumentu moči in oblasti; narašča pa zanimanje za političnost, ki obsega senzibilnost za socialne in moralne probleme svojega okolja, nekakšno »državljanstvo zavest« (Haller, 2002). Večina držav še ni dosegla post-materialistične stopnje razvoja (Inglehart in Norris, 2003), post-materialistična orientacija je kvečjemu značilnost relativno nizkega odstotka populacije v posameznih, predvsem v zahodnih državah. Zatorej ne moremo pričakovati splošno visoke stopnje državljanske zavesti.

Kot ključni razlog za relativno nizko participacijo mladih pa se sicer najpogosteje omenjajo negotovost (npr. na trgu dela, pri izobraževanju), neenakost, prekarnost, s katerimi se intenzivno soočajo mladi v sodobnih družbah. Kot na primer pravi Ule (2002), se sodobna generacija mladih svojega položaja ne vidi kot sedenja v skupnem čolnu. Zdi se jim, da vsak upravlja svoj čolniček, pri čemer mu vrstniki predstavljajo konkurenco. Ne vidijo, da imajo njihovi problemi skupen razlog. Občutek imajo, da morajo sami poskrbeti zase, in se ne zanašajo na tradicionalno pomoč kolektivnega političnega delovanja. Ostajajo izolirani in preobremenjeni z lastnimi osebnimi problemi ter ubirajo individualne strategije reševanja problemov in soočanja s (političnimi) problemi. Distanciranje mladih od politike lahko tako dolgoročno vodi v umik v zasebnost, radikalizem (npr. naraščanje podpore ekstremnim desničarskim in levičarskim strankam ali pripravljenost za sodelovanje v nasilnih političnih akcijah), zapadanje v potrošništvo. Rezultat je lahko tudi, da postane javno življenje kolonizirano z zasebnimi zadevami – »javni interes« je reduciran na radovednost o zasebnih življenjih javnih oseb, večšine javnega življenja se skrči na javno prikazovanje zasebnih afer in javna priznanja zasebnih sentimentov (bolj ko so te izpovedi intimne, boljše za politika).

Da bi mladi polnopravno sodelovali v političnem, ekonomskem, socialnem in kulturnem življenju, na primer, da bi se organizirali v mladinske nevladne organizacije, študentske zveze, politične stranke in se vključili v medijsko ustvarjanje, morajo dobiti podporo (npr. od države), poleg tega pa morajo biti v družbi prepoznani kot akterji, ki neposredno vplivajo na družbeni razvojni proces. Mladi pa v bistvu nimajo realističnih možnosti udeležbe v političnih procesih, ampak zgolj in predvsem formalno. Sicer obstaja nekaj mehanizmov spodbujanja participacije mladih v šolah, na lokalnih ravneh, toda njihova učinkovitost je vprašljiva. Poleg tega imajo mladi povečini relativno malo osnovnega znanja o političnih procesih. Kot predstavniki specifične, manjšinske družbene skupine mladi tudi (še) nimajo družbene moči. Kljub temu, da so glede na demografsko strukturo posnetek večinske družbe, so v okviru prevladujoče političnosti »poldržavljeni« oz. predpolitični subjekti, ki imajo le malo realnih možnosti za participacijo. Nedavne (t.i. »primitivne« - nasilne, vandalne) proteste mladih iz deprivilegiranih skupin v Franciji l. 2005 in proteste mladih v Atenah l. 2008 lahko interpretiramo kot aktivno (četudi ne načrtovano in domišljeno) iskanje pozornosti in prepoznanja s strani javnosti in odločevalcev, obenem pa zrcalijo manko participacije (teh skupin) mladih v preteklosti (Walther idr., 2009: 54).

Sodobne oblike participacije – tako tiste, ki izhajajo iz nepolitičnih (življenjskostilnih) priložnosti (npr. potrošništva, druženja v javnosti ipd.), kot tudi politična gibanja (npr. mladinski izgredi) – pričajo o neustreznosti fiksnega pojmovanja državljanske, socialne in politične participacije v reprezentativnih demokracijah, pa tudi o spremenjenih pomenih javnega in političnega. Mladi prevladujočo politiko pogosto zaznavajo kot dolgočasno in kot nekaj, kar je le malo relevantno za njihovo življenje: “Politika za večino mladih pomeni enoličen svet članov parlamenta, torej moških srednjih let v sivih oblekah, obvezne strankarskopolične prenose in razgrete razprave, o katerih vedo zelo malo” (MacDonald in Coffield, 1991 v Furlong in Cartmel 1997: 96). Participacija se ne dogaja nujno prek formalnih institucionaliziranih kanalov (npr. na voliščih ali v mladinskih organizacijah/klubih), temveč v številnih neformalnih kontekstih in oblikah. Ključno vlogo pri teh procesih ima dandanes neredko internet. Raziskava Civicweb (2007; Banaji, 2009) je pokazala, da internet služi predvsem kot platforma za izmenjavo informacij in ideologij ter za organiziranje aktivnosti tistih že angažiranih, ne pa toliko za pridobivanje novih sodelujočih. Vsekakor velja, da je potrebno vse oblike participacije mladih analizirati v odnosu do širših socialnih kontekstov, katerih del so in skozi katere črpajo pomene.

Participatorne prakse mladih v Sloveniji

V tem poglavju se glede na dostopnost podatkov o participatornih praksah mladih v Sloveniji omejujem na analizo: subjektivnega zanimanja mladih za politiko in občutka politične kompetentnosti, na njihovo oceno lastnega političnega vpliva, posameznih participatornih praks ter dejansko uporabo teh oz. udeležbo v različnih participatornih dejavnostih (predvsem tistih, ki so povezane s konvencionalno politiko, in tistih, ki so povezane z organiziranimi dejavnostmi). Na kratko predstavljam tudi vrednotne orientacije mladih v Sloveniji (v primerjavi z drugimi evropskimi državami). Številni avtorji (npr. Inglehart, 1997), kot smo že omenili, namreč pripisujejo sodobne politične prioritete vplivu »post-materialističnih« vrednot v naprednih industrijskih družbah, po drugi strani pa naj bi individualizacija posebej v kombinaciji z naraščajočo negotovostjo prispevala k umiku v zasebnost in k nezanimanju za javne teme in skupnostno delovanje.

Pri analizi participatornih praks mladih tabelarno prikazujemo podatke iz (relativno nedavne) raziskave Eurobarometer 2007 – Youth Survey, navajamo pa tudi podatke iz drugih raziskav, ki se dotikajo teh vprašanj (zlasti Mladina 2000 in Socialno-ekonomski položaj študentov 2008). Prikaz vrednotnih orientacij mladih izhaja iz raziskave European Values Studies 1999/2000.

Raziskava Mladina 2000⁵ je pokazala, da je stopnja **političnega zanimanja** mladih nizka (Miheljak, 2002). V tej raziskavi je kar 56,6 % mladih med 16 in 29 let izjavilo, da je njihovo zanimanje za politiko nikakršno ali majhno. Da je njihovo zanimanje veliko ali zelo veliko, je dejalo le 8,9 % anketirancev. Tudi na lestvici vrednot v isti raziskavi je bilo zanimanje anketiranih za politiko na repu – v nasprotju s pomenom, ki so ga mladi pripisali individualističnim vrednotam zasebne narave, kot so zdravje, družinsko življenje, prijateljstvo. Križanje s starostjo je pokazalo, da nezanimanje rahlo upada s starostjo. Tudi križanje s spolom je pokazalo statistično značilno razliko: fantje so se rahlo bolj zanimali za politiko kot dekleta. V raziskavi Mladina 2000 kažejo na pomanjkanje zanimanja mladih za dominantno politiko tudi podatki o **pogostosti pogovarjanja o politiki** (kar je indikator direktnega izražanja političnega zanimanja). Približno tri četrtine anketiranih 16- do 29-letnikov je izjavilo, da se s starši, prijatelji in intimnimi partnerji, pa tudi s sošolci ali sodelavci o politiki pogovarjajo redko ali zelo redko.

Raziskava Eurobarometer 2007 – Youth Survey, izvedena sedem let kasneje, je pokazala precej drugačne podatke – čeprav je bila izvedena med praktično isto starostno skupino kot Mladina 2000. Pri Eurobarometrovski raziskavi je bilo vprašanje bolj razdelano – mladi so posebej odgovarjali, **koliko se zanimajo za politiko in obenem tudi za aktualne zadeve na ravni države, mesta/regije in Evropske unije**. Po tej raziskavi je tovrstno zanimanje mladih relativno visoko. Podatki kažejo, da tako mlade v Sloveniji, kakor tudi v EU15 in NMS12 najbolj zanima državna politika in aktualne zadeve (okrog 80%), sledita zanimanje za politiko in aktualne zadeve na mestni/regionalni ravni ter zanimanje za politiko in aktualne zadeve v EU (oboje okrog 70%) (Tabela 2). Med mladimi v Sloveniji je zanimanje za politiko in aktualne zadeve lastne države in mesta/regije nekoliko nižje kot v povprečju med mladimi v EU15 ter približno enako kot v NM12. Med rezultati socialno-demografske analize pa je zanimiv zlasti podatek, da se starejši respondenti v povprečju bolj zanimajo za politiko in aktualne zadeve na vseh ravneh kot mladi respondenti.

Tabela 2

Zanimanje 15- do 30-letnikov za politiko in aktualne zadeve v lastni državi; v lastnem mestu/regiji; v EU. % prikazuje seštevek odgovorov 'zelo zanima' in 'zanima'.

	V tvoji državi	V tvojem mestu/regiji	V EU
EU15	83,3	73,5	66
NMS12	79,4	70,7	67,3
Slovenija	78,8	68,2	68,3

Eurobarometer 2007 – Youth Survey

5 Raziskava Mladina 2000 je bila jeseni 2000 izvedena na reprezentativnem vzorcu 1262 mladih v Sloveniji, starih med 16 in 29 let. Empirične študije in teoretske refleksije so izšle v zborniku *Mladina 2000* (ur. V. Miheljak, 2002).

Operacija delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstva za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja" prednostne usmeritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Tako visoki odstotki vendarle presenečajo (kljub drugačni formulaciji vprašanja), saj je raziskava Socialnoekonomski položaj študentov v Sloveniji⁶ (Ule idr., 2008) pokazala, da se celo **študenti** (ki naj bi bili potencialno najbolj propulzivna skupina mladih, saj so del intelektualne elite z najnovjšimi znanji) v povprečju **ne zanimajo za politiko**. Kot kažejo podatki te raziskave, 73 % študentov politika sploh ne zanima ali malo, samo 6 % študentov politika zelo zanima.

Kako pa mladi vidijo svoj **vpliv na politične dogodke oz. družbene spremembe** nasploh? Kazalnik odnosa do konvencionalne politike je občutek politične neučinkovitosti, ki ga definiramo kot prepričanje posameznika, da s svojim trudom ne more vplivati na politične dogodke oz. na politični proces. Meri se kot prepričanje ljudi, da imajo pri vladanju svoj glas in da je vlada dovzetna za te glasove. Nizka subjektivna politična učinkovitost je povezana z občutkom odtujenosti in nemoči. Obsega lahko cinizem do političnega sistema, ki ga opredeljujem kot prepričanje, da predsednik in vlada ne zaslužita spoštovanja in podpore, oz. gre za kritično in hkrati nezaupljivo držo do obstoječih političnih avtoritet in institucij. Občutek subjektivne politične nekompetentnosti lahko obsega tudi apatijo ali pomanjkanje zanimanja za politični proces, ki se odraža v nizki pripravljenosti za kakršnokoli angažiranje; pogosto je povezan še z negativizmom do političnih kampanj in oglaševanja. Tovrstne komunikacijske procese oseba z nizko stopnjo politične učinkovitosti zaznava kot nepošteno, neetično, zavajajočo.

Podatki iz raziskave Mladina 2000 opozarjajo na visoko stopnjo subjektivnih občutij neučinkovitosti. Večina mladih nima občutka, da politiko razumejo ter da lahko vplivajo na politične odločitve in dejanja političnih elit (Miheljak, 2000). O pomanjkanju občutka kompetentnosti (zelo posredno) priča tudi odgovor na naslednje vprašanje iz iste raziskave: Če bi videl/a dobre možnosti za uresničitev svojih pogledov in vizij, ali bi **kandidiral/a za kakšno politično funkcijo**? Le 21,3 % mladih bi se odločilo za kandidaturu, 57,4 % se ne bi odločilo, preostala petina je neodločenih.

V raziskavi Socialnoekonomski položaj študentov v Sloveniji (Ule idr., 2008) so ugotavljali, kako študenti ocenjujejo svoj **vpliv na družbene spremembe**. Izkazalo se je, da kar 50 % študentov ocenjuje, da je njihov vpliv na družbene spremembe zelo majhen ali majhen in samo 11 % jih meni, da je velik ali zelo velik. Rezultati iste raziskave vendarle kažejo, da so se študentje pripravljani kar precej angažirati v izvajanju družbenih sprememb; kar 61 % se jih je pripravljani angažirati in samo 9 % se jih sploh ni pripravljeno angažirati. Največ se jih je celo pripravljani angažirati v vseh akcijah, ki prinašajo spremembe v družbi. Podatki kažejo še, da so se študentke pripravljene nekoliko več angažirati kot študentje.

V raziskavi Eurobarometer 2007 – Youth Survey pa so 15- do 30-letnike povprašali, **katere politične dejavnosti se jim zdijo najpomembnejše, da zagotovijo, da tisti, ki odločajo, slišijo njihov glas**. Največ mladih v Sloveniji (skoraj polovica), pa tudi v EU15 in NM12 (čeprav sta slednja odstotka v povprečju nižja v primerjavi s Slovenijo) meni, da **debata z odločevalci** relativno najpomembneje prispeva k temu, da se njihov glas sliši (Tabela 3). Skoraj petina Slovencev je izbrala pridružitvev politični stranki, osmina (pri obeh dejavnostih spet primerjalno več kot sta povprečji EU15 in NM12) pa podpis peticije. Skoraj desetini mladih v Sloveniji se zdi najpomembnejši način članstvo v nevladni organizaciji ali podpiranje take organizacije. Relativno malo (6%) vidi najpomembnejši način v članstvu v sindikatu, najmanj pa v demonstracijah (le 4%) – pri obeh, zlasti pa pri demonstracijah – je odstotek nižji kot v EU15 in NM12.

6 Raziskava Socialno-ekonomski položaj študentov je bila izvedena leta 2008 na vzorcu 3006 študentov vseh treh slovenskih Univerz.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstva za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja" prednostne usmeritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Tabela 3

Politične dejavnosti 15- do 30-letnikov za zagotovitev, da odločevalci slišijo posameznikov glas (Katera od naslednjih političnih dejavnosti je najpomembnejša, da zagotoviš, da te slišijo odločevalci? Respondenti so izbrali en odgovor, odgovori v %)

	EU15	NMS12	Slovenija
Podpisati peticijo	11,4	11,8	14,5
Pridružiti se politični stranki	15,8	13,4	18
Udeležiti se demonstracije	13,5	8	4
Pridružiti se sindikatu	11	7,5	5,8
Včlaniti se v NVO ali jo podpirati	10,8	14,6	9,4
Udeležiti se debat s politiki	29,9	36,9	43,6
Drugo	1,8	3,4	1,4
Brez odgovora	5,4	8,5	3,4

Eurobarometer 2007 – Youth Survey

Rezultati (Tabela 3) kažejo tudi, da respondenti v EU15 pogosteje od tistih v NMS12 menijo, da je najpomembnejši način za zagotovo, da jih odločevalci slišijo, da se pridružijo politični stranki, udeležijo demonstracij ali podpišejo peticijo. Respondenti v NM12 pa, po drugi strani, preferirajo podpiranje nevladnih organizacij in članstvo v sindikatu. Anketirani v EU15 in v NM12 so relativno pogosto (pogosteje kot v Sloveniji) izjavili, da ne vedo, katera politična dejavnost je najpomembnejša, da zagotovijo, da se njihov glas sliši.

Kar se tiče socialno-demografskih razlik, izračunanih za povprečje vseh anketiranih (v vseh državah članicah Evropske unije), se kaže, da so mlajši pogosteje izbrali odgovor udeležba v demonstracij, starejši pa vključitev v sindikat. Bolj izobraženi so pogosteje izbrali debate s politiki kot nižje izobraženi. Slednji so v povprečju pogosteje dejali, da ne vedo, katera dejavnost je najpomembnejša.

Mladi so v isti raziskavi odgovarjali tudi na vprašanje, **kaj so dejansko naredili v zadnjem letu, da bi odločevalci slišali njihov glas** (tabela 4). Največ mladih v Sloveniji (skoraj 40%) je poročalo o *podpisu peticije*, dobra četrtina pa o tem, da so predstavili svoj pogled v internetni diskusiji/na forumu. Pri obojem, zlasti pri prvem, je slovenski odstotek višji od povprečnega odstotka za EU15 ali NM12. Slaba osmina mladih v Sloveniji je v roku enega leta delala za nevladno organizacijo/društvo, kar je celo nekoliko več od povprečja EU15, sploh pa od povprečja NMS12. Prav tako osmina se je udeležila javne demonstracije, kar je precej manj kot v EU15 (skoraj četrtina), a več kot v NMS12. Slaba desetina je bila aktivna v sindikatu ali vanj včlanjena, kar je primerljivo s povprečjem EU15 in višje od povprečja za NMS12. Najmanj – dvanajstina (podobno kot v EU15 in v NMS12) jih je delala za politično stranko ali akcijsko skupino. Iz Tabele 4 je videti, da so mladi v EU15 v povprečju politično aktivnejši kot v NMS12 ter da stopnja politične aktivnosti relativno gledano ni nizka.

Tabela 4

Udeležba 15- do 30-letnikov v političnih dejavnostih za zagotovitev, da odločevalci slišijo posameznikov glas (*Obstajajo različni načini udeležbe v političnem življenju, da zagotoviš, da tvoj glas slišijo odločevalci. Ali si naredil kaj od naštetega v zadnjem letu? Odgovor v %*)

	EU15	NMS12	Slovenija
Delal za politično stranko ali akcijsko skupino	5	4,5	5,4
Bil aktiven v ali član sindikata	9	4,6	8,3
Delal za nevladno organizacijo ali društvo	12,2	7,9	15,4
Podpisal peticijo	30,2	21,2	38,3
Se udeležil javne demonstracije	23,9	8,6	14,5
Predstavil svoj pogled v internetni diskusiji/na forumu	22,8	26,1	27,1

Eurobarometer 2007 – Youth Survey

Variacije glede aktivne involviranosti v politično življenje po socialno-demografskih spremenljivkah kažejo, da so mladi moški politično bolj aktivni kot mlade ženske – zlasti pri predstavitvi lastnega pogle- da v internetni diskusiji/na forumu, pa tudi pri udeležbi na javnih demonstracijah. Starejši respondenti so v povprečju bolj aktivni v političnem smislu kot mlajši, vendar pa mlajši pogosteje poročajo o udeležbi na demonstracijah. Prav tako so politično relativno bolj involvirani višje izobraženi in mladi iz večjih mest ter urbanih območij.

Eurobarometrova raziskava je zastavila tudi vprašanje o najbolj klasični obliki participacije v reprezentativni demokraciji – **udeležbi na volitvah/referendumi**. Po rezultatih te raziskave je v Sloveniji v zadnjih treh letih dobrih 70% mladih sodelovalo vsaj na enih volitvah ali referendumu, pri čemer je nujno omeniti, da je bilo v tem obdobju 18,2% anketiranih (15- do 30-letnikov) še brez volilne pravice (Tabela 5). Odstotek udeležbe na volitvah je višji od odstotka v EU15 in NMS12, vendar pa sta tukaj povprečji odstotkov tistih, ki so še brez volilne pravice, prav tako višji. Ob upoštevanju razlik glede sposobnosti za volitve se izkaže, da je pri manj izobraženih verjetnost, da bodo volili, dvakrat nižja, kot pri bolj izobraženih.

Tabela 5

Udeležba 15- do 30-letnikov na (katerih kolih) volitvah ali referendumu v zadnjih treh letih

	Da	Ne	Ni bilo volitev/ referendum	Še brez volilne pravice ob volitvah/referendumu
EU15	61,8	12,6	1,4	23,6
NMS12	64,3	12,2	0,7	22,4
Slovenija	71,3	9,8	0,3	18,2

Eurobarometer 2007 – Youth Survey

Podatki Eurobarometra 2007 – Youth Survey dajejo vpogled tudi v **aktivno sodelovanje v organizacijah** (glej Tabela 6). V Sloveniji je *skoraj petina mladih med 15 in 30 let včlanjena v kakšno organizacijo*, kar je nekoliko nižji odstotek kot povprečje za EU15 (dobra četrtina), a višji kot znaša povprečje nazadnje priključenih 12 članic (desetina). Pri državah EU15 je izrazita razlika med severnimi, skandinavskimi državami in južnimi, mediteranskimi državami – v slednjih so odstotki mladih, ki so včlanjeni v organizacije, bistveno nižji. Med NM12 imajo najnižje članstvo v organizacijah Poljska, Bulgarija in Romunija.

Tabela 6

Članstvo mladih v organizacijah 15- do 30-letnikov (A si član kakšne organizacije? Odgovori v %)

	Da
EU15	26
NMS12	10
Slovenija	18

Vir: Eurobarometer 2007 – Youth Survey

Korelacije s socialno-demografskimi spremenljivkami kažejo, da so člani organizacij v povprečju pogostejše: moški, višje izobraženi, mladi iz ruralnih območij; zelo redko pa so člani organizacij manualni delavci.

Odgovori iz iste raziskave (Tabela 7) kažejo, da je največ mladine v Sloveniji (40% od petine mladih, ki so včlanjeni vsaj v eno organizacijo), pa tudi v drugih državah včlanjene v *športne klube in zveze*. Delež mladih v mladinskih organizacijah znaša pri nas slabo osmino 15- do 30-letnikov, kar je višje kot povprečje za EU15, a nižje od povprečja za NMS12. Osmimo mladih v Sloveniji najdemo v klubih, ki povezujejo ljudi na podlagi hobijev ali posebnih interesov, slabo osmino pa v kulturnih oz. umetniških organizacijah, kar je oboje višje od povprečij ostalih držav. Zelo malo mladih v Sloveniji (le 2% - v povprečju manj kot v drugih državah) je članov verskih/župnijskih organizacij, organizacij za zaščito živali in naravovarstvenih organizacij. Prav tako malo (čepprav nekoliko več) mladih je vpetih v sindikate in politične stranke, v gibanja za človekove pravice; nič mladih v Sloveniji pa včlanjenih v združenje potrošnikov. Povprečja za EU15 in NM12 so glede naštetih organizacij relativno nizka in se ne razlikujejo izrazito od Slovenije. Omeniti velja, da imajo združenja potrošnikov v drugih državah vendarle nekaj članov.

Tabela 7

Članstvo 15- do 30-letnikov v organizacijah (V katere organizacije si včlanjen? Odgovori tistih (v %), ki so člani organizacij)⁷

	EU15	NMS12 ⁷	Slovenija
Športni klub/društvo	51,6	27,5	39,6
Mladinske organizacije	6,2	18,4	13,2
Sindikati	7,3	6,2	5,3
Politične stranke	4,6	7	6,1
Gibanja za človekove pravice	3,2	4,3	6
Organizacije za zaščito živali ali naravovarstvene organizacije	3,8	4,4	2,1
Verske ali župnijske organizacije	4,7	5	2,1
Kulturne ali umetniške organizacije	7,5	8,1	12,2
Združenje potrošnikov	1,3	1,2	0
Interesni/hobi klub (npr. zbirateljski, fan-klub, računalniški)	7,2	6,7	15
Druge organizacije	19,9	23,3	16,3

Vir: Eurobarometer 2007 – Youth Survey

Kar se tiče aktivnosti sodelovanja v naštetih organizacijah spol pomembno vpliva na vključenost v športne klube, v katerih sodeluje več fantov kot deklet; pa tudi na vključenost v kulturna/umetniška društva in verske/župnijske organizacije, v katere so pogosteje včlanjene ženske. V športne klube so v povprečju pogosteje vključeni mlajši. Delež mladih, vključenih v sindikate in kulturna/umetniška društva se s starostjo rahlo viša. Bolj izobraženi, posebej pa tisti, ki so visoko izobrazbo že pridobili, so v povprečju pogosteje člani sindikatov, političnih strank in kulturnih/umetniških društev, manj izobraženi in tisti, ki se še šolajo, pa mladinskih organizacij. Na aktivnost v različnih tipih organizacij statistično značilno vpliva velikost kraja bivanja. Mladi iz ruralnih okolij so pogosteje aktivni v športnih klubih in tistih organizacijah, ki povezujejo ljudi s podobnimi hobiji.

V raziskavi Eurobarometer 2007 – Youth Survey je tudi podatek o tem, **kako pogosto se mladi ukvarjajo s prostovoljnim delom**, kar je v družbenem in tudi individualnem smislu ena izmed posebej pomembnih priložnosti (Tabela 8). Prostovoljnih aktivnosti se udeležuje **slaba tretjina 15- do 30-letnikov v Sloveniji**, kar je precej višji odstotek kot znašata povprečji preostalih držav. Ta podatek preseneča glede odgovore pri vprašanju o priložnostih, kjer je le 1% mladih v Sloveniji izjavil, da se v prostem času pogosto ukvarjajo s prostovoljnim delom. Odstotka pri tem vprašanju se razlikujeta glede na odgovore pri vprašanju o priložnostih tudi za EU15 in NM12. To lahko priča o tem, da se mladi s prostovoljstvom ne ukvarjajo pogosto ali pa tega ne dojemajo kot priložnostno aktivnost.

Kot kaže Tabela 8, je vpetost v prostovoljne dejavnosti v povprečju višja v EU15 kot v NM12, zanimivo pa je, da se tukaj ne pojavlja tipična razlika med severno in južnoevropskimi državami. Sicer je v mediteranskih državah v povprečju manj participacije mladih v prostovoljnem delu, v večini severnih več; toda

⁷ NMS je okrajšava za 'new member states' – nove članice Evropske unije, kamor sodijo države Centralne in Vzhodne Evrope, vključno s Slovenijo in zadnjima pridruženima Romunijo in Bulgarijo.

obenem se npr. podatek za Švedsko se ne razlikuje od podatka za Španijo (v obeh primerih znaša ta participacija 9%). Med NM12 sta na repu Bolgarija in Romunija. Kar se tiče socialno-demografskih razlik, ni bistvenih razlik glede na starost anketiranih, čeprav so nezaposleni mladi v povprečju pogosteje udeleženi v prostovoljnem delu.

Tabela 8

Udeležba 15- do 30-letnikov v prostovoljnih aktivnostih (A sodeluješ v kakšni prostovoljni dejavnosti? Odgovori v %)

	Da
EU15	16,7
NMS12	12,8
Slovenija	29,8

Vir: Eurobarometer 2007 – Youth Survey

Odstotek udeležbe mladih v Sloveniji v prostovoljnem delu po Eurobarometrovski anketi preseneča tudi glede na podatke raziskave, ki sta jo Žavbi in Vipavc Brvar izvedli na reprezentativnem vzorcu osnovnošolcev in srednješolcev Ljubljane z okolico leta 2004. Njuna raziskava je namreč pokazala, da se s prostovoljnim delom v ljubljanski občini z okolico *ukvarja 4 odstotke mladih med 12. in 17. letom*. Izražena težnja po sodelovanju v projektih prostovoljnega dela je bila visoka le na deklarativni ravni, saj je 46 anketirancev izrazilo takšno željo. Do primerljivih rezultatov sta z raziskavo na vzorcu ljubljanskih osnovnošolcev in srednješolcev prišli tudi Ule in Renner (1998: 33).

Žavbi in Vipavc Brvar (2004) sta mladostnike, ki že sodelujejo v prostovoljnih dejavnostih ali bi sodelovali, povprašali, **kdo organizira prostovoljno delo**. V 36 odstotkih jih organizira šola, v 20 odstotkih nevladna organizacija, v 6 odstotkih cerkev. Med druge ustanove vprašani umeščajo dom za ostarele, gasilce, bivšo šolo, društvo za zaščito živali, klub ali pa same sebe oz. prijatelje (Žavbi in Vipavc Brvar, 2004: 75-76). Dejavnosti, v katerih bi mladi najraje sodelovali ali že sodelujejo, so bile: urejanje prostora za zabavo, pomoč vrstnikom/vrstnicam pri težavah in pri učenju.

Bolj podrobno se je s prostovoljstvom mladih v Sloveniji ukvarjala A. Gril, ki je izvedla študijo na ravni države (2004/5), pa tudi na ravni Mestne občine Ljubljana (2005/6). Obsežni rezultati njenih raziskav, zlasti o organizaciji prostovoljstva in motivaciji sodelujočih, so zbrani v monografiji *Prostovoljstvo je proizvodnja smisla* (2007).

V zadnjem delu empiričnega pregleda participatornih praks mladih v Sloveniji podajamo še pregled **vrednotnih orientacij mladih**. Vrednotne orientacije so predstave mladih o pomembnih perspektivah lastnega življenja in ciljih, ki jih mladi želijo doseči (Hurrelmann, 2007: 143). Še konkretnije, eksplicitne ali implicitne koncepcije zelenih ciljev, so vrednote, ki delujejo kot cilji in kriteriji presojanja delovanja. Poznavanje vrednotnih orientacij oz. vrednot je pomembno, ker pomembno določa odnos mladih do javnih institucij, političnega sistema in participatornih praks nasploh. V tem kontekstu velja izpostaviti (obsežno) teorijo nastanka in spreminjanja vrednotnih orientacij R. Ingleharta (1997). Kot sem že omenila, je ta teorija relevantna, ker na relativno preprost način ugotavlja, v kolikšni meri so ljudje orientirani k državljanškemu (ekološkemu, socialnemu, političnemu) angažmaju (post-materialistična orientacija).

Post-materialistična orientacija je po Inglehartu rezultat materialne varnosti in družbenega prosperiranja, kar je značilno zlasti za zahodne družbe po okrepanju od posledic druge svetovne vojne. Od šestdesetih let naprej so se družbene strukture na Zahodu individualizirane, poudarek se premakne na odgovorno vodenje individualnega življenja in težnjo po samouresničitvi ter osebni avtonomiji. Post-materialistični predhodna materialistična orientacija pa izhaja iz potrebe po stabilnem gospodarstvu (v sicer relativno sekulariziranih, netradicionalnih družbah) in je povezana z vrednotami, kot so delavnost, disciplina, red, prilagodljivost, točnost – skratka z usmeritvijo proti varnosti in dosežkom. Vendar pa mnogi avtorji (npr. Hurrelmann, 2007 na podlagi rezultatov obsežnih nemških študij mladine) trdijo, da danes materialistične in post-materialistične vrednote niso v nasprotju, temveč v konstruktivni sintezi. Po drugi strani se od devetdesetih naprej med mladimi na Zahodu, v postsocialističnih državah pa še posebej od tranzicije naprej, bije vse intenzivnejša bitka za redka delovna mesta in druge vire. Sodobna generacija je reagirala na krizo države blaginje, visoko brezposelnost in globalizacijo svetovnega gospodarstva s koktejlom vrednot (Hurrelmann, 2007: 146).

Rezultati EVS 1999/00 za slovenske 15- do 30-letnike pritrjujejo »mešanju« vrednost: 20,6 mladih je po teh podatkih post-materialistično usmerjenih, 9,9% materialistično, ostali pa so »mešani«. Vendar pa je post-materialistični indeks izračunan samo na osnovi izbire dveh, po osebni mnenju pomembnejših državnih ciljev med naslednjimi: (1) ohranjanje miru v državi, (2) podelitev ljudem več glasu pri pomembnih vladnih odločitvah, (3) boj proti zviševanju cen, (4) zaščita svobode govora. Respondenti, ki izberejo 1 in 3, so klasificirani kot materialisti, tisti, ki izberejo 2 in 4 so klasificirani kot post-materialisti, ostale štiri kombinacije pa kot »mešane«.

Ta indeks je vsebovan tudi v eni od t.i. dimenzij kulturne variacije po Inglehartu in Bakerju (2000), in sicer v t.i. preživetveni vs. samoekspresivni vrednotni orientaciji. Ta orientacija obsega naslednje postavke: (1) post-materialistični indeks (ali daje anketiranec prednost ekonomski ali fizični varnosti ali samoizražanju in kakovosti življenja), (2) ali se anketiranec opisuje kot srečen ali ne, (3) a je anketiranec že kdaj podpisal peticijo in ali bi jo, (4) strinjanje s trditvijo, da homoseksualnost nikoli ni opravičljiva, (5) strinjanje s trditvijo, da moraš biti previden, komu zaupaš. Višja kot je vrednost te dimenzije, večja naj bi bila samoekspresivna usmerjenost anketiranca in obratno: nižja kot je vrednost, večji poudarek daje oseba preživetju, ne pa samo-ekspresiji. Haller (2002) dokazuje, da ta dimenzija v bistvu meri državljansko zavest. Taka interpretacija je v skladu z relativno zelo nizko, negativno vrednostjo te dimenzije med 15- do 30-letniki v Sloveniji, zlasti v primerjavi z EU15, pa tudi v primerjavi z NM12 (Tabela 7). Vendar pa je po Inglehartu in Bakerju (2000) ta dimenzija (pa tudi preostala dimenzija) tesno povezana s številnimi drugimi vrednotami in praksami.

Druga dimenzija – tradicionalna vs. sekularno racionalni pa obsega naslednje postavke: (1) pomen Boga v respondentovem življenju, (2) ali je pomembneje, da se otrok nauči poslušnosti in religiozne vere ali neodvisnosti in odločnosti, (3) strinjanje s trditvijo, da splav ni nikoli opravičljiv, (4) samoocena stopnje nacionalnega ponosa, (5) strinjanje s trditvijo, da je potrebno večje spoštovanje avtoritete. Višja kot je vrednost te dimenzije, večja naj bi bila sekularno-racionalna usmerjenost anketiranca in obratno: bolj je oseba tradicionalistično usmerjena. Haller (2002) trdi, da ta dimenzija meri predvsem stopnjo religioznosti. V Sloveniji je vrednost te dimenzije med 15- do 30-letniki v Sloveniji visoka, in višja kot je povprečna vrednost za EU15, pa tudi za NM12 (Tabela 9).

Tabela 9

Dimenziji kulturne variacije 15- do 30-letnikov (po Inglehartu in Bakerju, 2000)

	Tradicionalna/sekularno-racionalna vrednotna orientacija	Preživetvena/samo-uresničitvena vrednotna orientacija
EU15	0,7	0,8
NMS10	0,6	-0,1
Slovenija	1	-0,8

Vir: European Values Survey 1999/00

Ti podatki jasno kažejo, da mladi več ne gradijo svojih vrednot okrog velikih verovanjskih sistemov, katerih namen je dajanje smisla in ciljev življenju ljudi (npr. religija). Tudi študije mladine tekom devetdesetih, ki jih je izvajal Center za socialno psihologijo pod vodstvom M. Ule (npr. Ule in Miheljak, 1995; Ule idr., 1996; Ule idr., 2000; Ule in Kuhar, 2002) so vedno znova pokazale, da *mladi kažejo najmanjše, zgolj minimalno zanimanje za politiko, vero in vojaške stvari*. Kot pravi Ule (1996), globalne, ideološke in celostno zgrajene vrednotno-življenjske usmeritve so bile zamenjane s partikularnimi, navidezno fragmentiranimi in konkretnimi vrednotami. Vendar pa po preživetveno vs. samoekspresivnimi dimenziji v Sloveniji očitno med mladimi, vsaj ne na prelomu tisočletja, še ni prišlo do premika k vrednotam, ki dajejo glavni poudarek na medčloveške odnose, osebni razvoj in kakovost življenja, pa tudi na državljanske participatorne dejavnosti; temveč je v osredju očitno še vedno materialna varnost. Res je, da so študije mladine tekom devetdesetih pokazale vedno znova, da so najpomembnejše vrednote mladine v Sloveniji *resnično prijateljstvo, družinsko življenje, predvsem pa zdravje (!)*, vendar pa Ule (2008) trdi, da gre v Sloveniji pri tem za izrazito zasebniško usmerjenost (obrat) v ozek družinski in prijateljski krog, ki obenem ne obsega drugih participatornih praks, temveč mlade pri tem celo paralizira. To je v veliki meri, kot smo že nakazali, posledica soočanja mladih z neugodnim stanovanjskim trgom, relativno visokimi stopnjami brezposelnosti, upadajočo kakovostjo delovnih odnosov, pomanjkanjem sistema blaginje oz. negotovo prihodnostjo nasploh; posebej zato, ker je sodobna mladina v Sloveniji preživela vsaj najzgodnejše otroštvo v obdobju ekonomske varnosti prejšnjega sistema.

Participacija mladih: sinteza

Mladi so danes bolj kot kadarkoli prej prepoznani kot enakovredni partnerji pri odločitvah o svojem ravnanju in dejavnostih v družini, pa tudi šolski kurikuli (vsaj formalno) predpostavljajo aktivne metode pouka in vključevanje učencev pri soodločanju v šolski skupnosti. Iz številnih izkušenj soodločanja, ki so jih mladi deležni v različnih socialnih kontekstih, v katerih so vključeni, bi lahko sklepali, da si mladi pridobivajo potrebne kompetence za sodelovanje v ključnem družbenem procesu soodločanja že tekom primarne socializacije. Obenem so v širši družbeni skupnosti soočeni z množico izbir dejavnosti za prosti čas in (neformalno) pridobivanje znanj izven šole. Na podlagi tega bi lahko sklepali, da bo stopnja družbene oz. državljanske participacije mladih visoka. Sočasno pa v vseh demokratičnih zahodnih državah beležijo upadanje deleža mladih, vključenih v družbene organizacije na različnih področjih,

npr. politične stranke težko pridobivajo člane med mladimi, v katero koli organizacijo je v Sloveniji vključenih samo 18% mladih (v EU le nekoliko odstotkov več).

Raziskave pričajo, da so mladi v zadnjih dveh desetletjih odvrnili od kolektivnih dejavnosti. Na njihovo mesto je stopila individualna politika vodenja življenja (Ule idr., 2008). Raziskovalni podatki opozarjajo na pomanjkanje zanimanja mladih za prevladujočo, konvencionalno politiko, na njihovo nerazumevanje političnih dejstev, nezaupanje v politiko in občutek lastne politične neučinkovitosti. Isti trendi pa so (le v nekoliko manjši meri) značilni za širšo populacijo, saj podatki kažejo, da politiko spremlja le okrog 15 odstotkov Evropejcev (Van Deth in Elff, 2000). Skratka, politično nezanimanje pa ni značilno samo za mlade, tudi večinski delež vseh državljanov ni zainteresiran za iskanje političnih dejstev oz. informacij, na podlagi katerih bi morebiti politično delovali. Še več, večina občuti, da nimajo moči političnega vpliva in so razočarani nad političnimi procesi; politika se jim zdi nesmiselna in ekskluzivistična (Wahl-Jorgensen, 2002). V dobi političnega cinizma, škandalov in sound-bite informacij je večina političnega znanja, ki ljudje imajo, nedejavne in voajeristične narave in jim le malo koristi kot političnim konzumentom ali kot političnim akterjem. Stopnja poznavanja političnih institucij, političnega sistema, delovanja vlade in ključnih političnih akterjev je pri mladih še sorazmerno nižja – že zato, ker so šele v pridobivanju znanja in izkušenj.

Ti trendi so v nasprotju z osnovno predpostavko demokratičnih sistemov, po kateri morajo ljudje poznati stališča svojih predstavnikov do ključnih vprašanj, pa tudi, kako ta vprašanja vplivajo na njihova življenja. Vedeti morajo, kaj so politični problemi, kaj so relevantna dejstva, katere so predlagane alternative in kakšne so možne posledice. Z obveščenostjo, poznavanjem in refleksivnostjo državljanov bi lahko zagotovili odgovornost izvoljenih predstavnikov in nadaljnji razvoj demokratičnega političnega sistema.

Kljub temu, da je stopnja zanimanja mladih za (celo zanje) relevantna politična vprašanja nizka, se nekoliko bolj zanimajo za probleme, ki jih lahko označimo kot politične v širšem smislu. Na primer, mlade se da mobilizirati za udeležbo v družbenih gibanjih in na protestih, zanimajo se teme, kot so: socialna pravičnost, okoljske teme in problemi marginalnih skupin. S pozicije mlade generacije se jih tradicionalna politika ogne in ignorira njihove izkušnje in stališča (Ule idr., 2008: 83). V tem smislu so mladi politično marginalizirana družbena skupina, so »predpolitični« državljeni.

Obenem je za odnos mladih do politike in družbe je povsod v zahodnem svetu značilen rastoč individualizem in razpad starih struktur reda, ki so prejšnjim generacijam dajale trdno orientacijo. Mladi pogosto reagirajo z mešanico navzven usmerjenega pesimizma in osebne optimizma, kar je paradoksa te generacije. Zdi se, da počasi izginjajo do sedaj veljavne norme skupinskega vedenja, da izginjajo stare predstave o kolektivnih dolžnostih in lojalnostih in se uveljavlja nova individualizirana etika vsakdanjega življenja (Ule idr., 2008: 76). Zlasti mladi v postsocialističnih državah so bili v devetdesetih mladi silovito vrženi iz gotovosti socialističnih trdno strukturiranih in strogo nadzorovanih tranzicijskih vzorcev v morje tveganj in negotovosti tržno reguliranih družb (Kovacheva, 2001: 41). V sodobnosti se soočajo s konfliktnimi izzivi globalizacije in nacionalistične mobilizacije, tehnološkega napredka in ekonomske nerazvitosti, individualizacije in tradicionalnih konfliktov. Tveganja prehodov silijo mlade v iskanje fleksibilnih strategij, da se skozi izobraževanje, delo in zabavo, družino in vrstniške odnose prebijejo do (negotovih) ciljev.

Politična prihodnost posameznih držav, tudi Slovenije, je odvisna od političnega in širše-participatornega razvoja mladih. To je posebej pomembno, ker je videti, se država »vrača« kljub slabljenju okvirov in institucij nacionalne države. Državljeni se na primer zanašajo na državo, da jim bo pomagala pri soočanju s krizami ekonomskega laissez-faire in da se bo zoperstavila grožnjam domači varnosti. Če država ohranja svojo temeljno pozicijo kot okvir za politično in socialno življenje, potem ostaja politična participacija mladih in drugih socialnih skupin ključna sestavina demokratičnega značaja države.

Odraščajoče generacije bodo morale postati aktivno in odločno udeležene v procesih za doseganje stabilnosti, zmanjševanje prepada med revnimi in bogatimi, ohranjanje okolja, pomirjanje etničnih sovražnosti ter vzpostavljanje ravnotežja med globalizacijo in kulturnimi tradicijami. Mladi se zato morajo ustrezno pripraviti na državljansko odgovornost v novem svetu 21. stoletja, torej v svetu kompleksnih in spreminjajočih se lokalnih in globalnih realnosti. Njihov politični razvoj je odvisen od sodelovanja med starejšimi in mlajšimi generacijami. Starejše generacije se morajo zavedati, kako pomembno je podpreti izobraževanje, usposabljanje in druge programe za mlade, da bi jih uspešno pripravili za globalno in lokalno politično delovanje. Različni družbeni sektorji se morajo čim prej osredotočiti na pripravo mladih, da bodo postali partnerji v politični evoluciji, ki se že dogaja pred našimi očmi. Vprašanje je, ali so mladi kljub svoji predpolitičnosti vendarle na poti do konstruktivne državljanske participacije v sodobnem lokalno-globalnem političnem redu –ali so torej mladi popolitična bitja, pri čemer razumemo popolitičnost kot (prevlado dojemanja) političnost(i) v najširšem smislu.

Seznam literature in virov

- Banaji, S. (2009): CIVICWEB – Young people, the internet and civic participation. presentation at the UP2YOUTH policy seminar, 5-6 march 2009, Brussels.
- Bjarnadóttir, R. (2004): Modern adolescents' leisure activities: A new field for education? *Young*, 12, 4, 299-315.
- Chisholm, L.; Hoskins, B.; Glahn, C. (ur.) (2005): *Trading up: Potential and performance in non-formal learning*. Strasbourg: Council of Europe.
- CIVICWEB (2007): D4 Report: Young People, the Internet and Civic Participation: State of the Art Report, Institute of Education, University of London. CIVICWEB project working paper. Download: <http://www.civicweb.eu/images/stories/reports/civicweb%20wp5%20final.pdf> [zadnji dostop: 7.8.2009]
- Coatsworth, J.D.; Sharp, E.H.; Palen, L.; Darling, N.; Cumsille, P.; Marta, E. (2005): Exploring adolescent self-defining leisure activities and identity experiences across three countries. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 5, 361-370.
- EU (2001): Bela knjiga Evropske komisije: Nova spodbuda za evropsko mladino. Slovenska izdaja MŠZŠ Urad za mladino, 2002.
- Eurobarometer (2007): Young Europeans. A survey among young people aged between 15-30 in the European Union. Analytical Report, Brussels: Eurostat.
- European Values Survey (1999-2000): Database and questionnaire. GESIS Online Study Catalogue. <http://zacat.gesis.org/webview/index.jsp> [Zadnji dostop: 6.8.2008]
- Furlong, A. and Cartmel, F. (1997): Young people and social change. Individualization and risk in

late modernity. Buckingham/Philadelphia: Open University Press.

- Giddens, A. (1991): *Modernity and self identity: Self and society in the late modern age*. Oxford: Polity Press.
- Gril, A. (2004): *Prosti čas mladih v Ljubljani: Psihosocialna analiza potreb in možnosti za njihovo uresničevanje*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: MOL.
- Haller, M. (2002): *Theory and method in the comparative study of values: critique and alternative to Inglehart*. *European Sociological Review*, 18, 2, 139–158.
- Hart, R. (1992): *Children's' participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Center.
- Hendry, L.B.; Shucksmith, J.; Love, J.G.; Glendinning, A. (1996): *Young people's leisure and lifestyles*. New York: Routledge.
- Hurrelmann, K. (2007): *Lebesphase Jugend: Eine Einfuehrung in die socialwissenschaftliche Jugendforschung*. Muenchen: Juventa.
- Inglehart, R. (1997): *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, NY: Princeton University Press.
- Inglehart, R., Baker, W.E. (2000): *Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values*. *American Sociological Review*, 65, 19- 51.
- Inglehart, R., Norris, P. (2002): *Rising tide: gender equality and cultural change around the world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuhar, M. (2003): *Youth and politics in Slovenia: a pre-political group in a post-political age*. V: Forbrig, Joerg (ur.). *Revisiting youth political participation: Challenges for research and democratic practice in Europe*, 53-60. Strasbourg: Council of Europe.
- Kuhar, M. (2004): *Politična participacija mladih-Politika me/ne briga?*. *Medijska preža*, 20/2, 44-45.
- Kuhar, M. (2007): *Prosti čas mladih v 21. stoletju*. *Socialna pedagogika*, 11, 4, 453-471
- Mencin - Čeplak, M. (2002): *Mladi in prostori političnosti*. *Socialna pedagogika* 6, 3, 239–254.
- Mihelj, V. (ur.) (2002): *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Maribor: Aristej.
- Mihelj, V. (2002): *Mladi kot objekt in subjekt politike*. V: Mihelj, V. (ur.), *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, 105–164. Maribor: Aristej.
- Recommendation 1717 (2005): *Education for leisure activities*. Council of Europe, vir: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta05/EREC1717.htm> [zadnji dostop: 3. 4. 2006]
- Scott, d. (2002): *Social competencies. Program outcomes for youth*. http://ag.arizona.edu/fcs/cyfernet/nowg/social_comp.html [zadnji dostop: 7.8.2009]
- Sherrod, L., Flanagan, C. A., Kassimir, R., & Syvertsen, A. K. (ur.). (2006): *Youth activism: An international encyclopedia*. Westport, CT: Greenwood Publishing.
- Spanring, R. (2009): *Youth participation: Social capital and political engagement of young people in Western Europe*. Saarbrücken: Suedwestdeutscher Verlag fuer Hochschulschriften.
- Ule, M., Mihelj, V. (1995): *Pri/ehodnost mladine*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino in DZS.

- Ule, M., Kuhar, M. (2002): Sodobna mladina: Izziv sprememb. V: Mihelj, V. (ur.) Mladina 2000, 40-78. Ljubljana, Maribor: Urad RS za mladino in Aristej.
- Ule, M. (1995): Vsakdanji svet mladih. V: Ule, M. in Mihelj, V.: Pri/ehodnost mladine, 73-88. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino in DZS.
- Ule, M. (1996): Identiteta študentske mladine v Sloveniji. V: Ule, M. idr.: Predah za študentsko mladino, 55-84. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino in Juventa.
- Ule, M. (2000): Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti, 15-79. V: Ule, M.; Renner, T.; Mencin-Čeplak, M.; Tivadar, B.: Socialna ranljivost mladih. MŠZŠ, Urad RS za mladino in Aristej.
- Ule, M. (2000) Spremembe v življenjskem svetu mladih ali odgovor mladih na vrnitev negotovosti. V: Ule, M.; Renner, T.; Mencin-Čeplak, M.; Tivadar, B.: Socialna ranljivost mladih, 57-70. Ljubljana, Maribor: Urad Republike Slovenije za mladino in Aristej.
- Ule, M. (2002): Mladina: Fenomen dvajsetega stoletja, 9-27. V: Mihelj, V. (ur.) Mladina 2000. MŠZŠ, Urad RS za mladino in Aristej.
- Ule, M. (2008): Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M., & Kuhar, M. (2003): Mladi, družina, starševstvo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M., Kuhar, M. (2008): Orientations of young adults in Slovenia toward the family formation. *Young*, 16, 2, 153-83.
- Ule, M., Renner, T.; Mencin-Čeplak, M.; Tivadar, B. (2000): Socialna ranljivost mladih. MŠZŠ, Urad RS za mladino in Aristej.
- Ule, M.; Renner T.; Mihelj V.; Mencin-Čeplak M.; Kurdija S. (1996): Predah za študentsko mladino. Ljubljana: Juventa.
- Ule, M.; Renner, T. (1998): Prosti čas mladih v Ljubljani. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: MOL.
- Ule, M., Tivadar, B., Kurdija, S., Rajšp, S. (2008): Socialnoekonomski položaj študentov v Sloveniji. Poročilo raziskave. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Van Deth, Jan W. in Martin Elff. 2000. Political involvement and apathy in Europe 1973-1998. *MZES Arbeitspapiere*, 33.
- Wahl-Jorgensen, K. (2002): Coping with the meaninglessness of politics: Citizenspeak in the 2001 British general elections. *Javnost*, 9, 3, 65-82.
- Walther A., Stauber, B., Pohl, A. (2009): Up2youth – Youth as actor of social change. Final report. Iris, Tuebingen; European Commission, Brussels.
- Zeijl, E.; Du Bois-Reymond, M.; Te Poel, Y. (2001): Young adolescents' leisure patterns. *Society and Leisure*, 24, 2, 379-402.
- Žavbi, A.; Vipavc Brvar, I. (2004): Potrebe mladih po informacijah in participaciji na območju Ljubljane z okolico. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Zavod MISSS.